

Ikääntyneiden henkilöiden kokemuksia persoonallisuutensa pysyvyydestä ja muutoksesta elämänsä aikana

Kati Rinne
Pro gradu -tutkielma
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Huhtikuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

RINNE, KATI: Ikääntyneiden henkilöiden kokemuksia persoonallisuutensa pysyvyydestä ja muutoksesta elämänsä aikana

Pro gradu -tutkielma, 39 s., 3 liites.

Ohjaaja: Timo Suutama

Psykologia

Huhtikuu 2012

Tutkimuksessa käsiteltiin iäkkäiden henkilöiden persoonallisuuden pysyvyyttä ja muutosta heidän elämänsä aikana. Tarkastelun kohteena olivat henkilöiden käsitykset persoonallisuuden määritelmästä ja persoonallisuuteen kuuluvista asioista, heidän kokemuksensa persoonallisuutensa pysyvyydestä ja muutoksesta sekä pysyvyyteen ja muutokseen vaikuttavista tekijöistä. Fenomenologisen psykologian peruslähtökohdat kokemusta tutkittaessa otettiin huomioon tutkimuksen joka vaiheessa. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, ja aineisto koostui yhdestätoista 65-90-vuotiaan eläkkeellä olevan henkilön haastattelusta. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Tutkimuksen päätulokset jakautuivat kolmeen osa-alueeseen. Ensimmäinen persoonallisuuteen kuuluviksi asioiksi nimettiin yksilölliset ominaisuudet ja luonne, toiminta- ja käyttäytymistavat sekä suhtautumistavat asioihin ja ihmisiin. Toiseksi kaikki haastateltavat kokivat persoonallisuudessaan ainakin jollakin tasolla sekä pysyvyyttä että muutosta. Osa haastateltavista koki persoonallisuutensa vahvasti pysyväksi, eräs vahvasti muuttuvaksi. Suuri osa haastateltavista näki persoonallisuudessaan yhtä lailla samoina pysyneitä kuin muuttuneitakin asioita. Muutosta koettiin monipuolisesti eri persoonallisuuden osa-alueissa, kun taas pysyvyyttä koettiin erityisesti luonteenpiirteissä, yksilöllisissä ominaisuuksissa sekä ajattelutavoissa. Kolmanneksi persoonallisuuden pysyvyyttä selitettiin ympäristön omaa persoonallisuutta vahvistavalla vaikutuksella ja sillä, että omat ominaisuudet olivat olleet itsessä aina. Persoonallisuuden muutokseen liittyvinä tekijöinä mainittiin lapsuuden kasvuympäristö, aikuisiän elämäntapahtumat, lisääntynyt kokemus ja siitä oppiminen sekä ikääntyminen. Tulokset tukivat aiempia tutkimustuloksia persoonallisuudesta ja sen pysyvyydestä ja muutoksesta.

Tutkimuksen perusteella persoonallisuuden pysyvyys ja muutos vaikuttaa vaihtelevan vahvasti yksilöittäin. Pysyvyyttä ja muutosta voidaan kokea yhtä aikaa persoonallisuuden eri osa-alueissa ja piirteissä. Tutkimus toi tärkeää lisätietoa persoonallisuuden pysyvyyden ja muutoksen tutkimuksen kentälle keskittymällä iäkkäiden henkilöiden omaan, kokonaisvaltaiseen kokemukseen persoonallisuudestaan.

Avainsanat: persoonallisuus, vanhuus, kokemuksellisuus, persoonallisuuden pysyvyys, persoonallisuuden muutos

SISÄLTÖ

JOHDANTO	1
Persoonallisuuden määritelmä ja teorit.....	1
Persoonallisuuden pysyvyys ja muutos	4
Persoonallisuuden pysyvyyteen ja muutokseen vaikuttavia tekijöitä	6
Persoonallisuuden kokemuksen tutkimus	8
Tutkimuksen tavoite	9
TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	10
Tutkittavat ja aineistonkeruu	10
Aineiston analysointi.....	11
Tutkimuksen luotettavuudesta.....	14
TULOKSET	15
Persoonallisuuden määritelmä.....	15
Koettu persoonallisuuden pysyvyys ja muutos	18
Persoonallisuuden pysyvyys	18
Persoonallisuuden muutos	20
Syyt persoonallisuuden pysyvyydelle ja muutokselle.....	22
Pysyvyyden syyt.....	22
Muutoksen syyt.....	23
POHDINTA	27
LÄHTEET.....	34
LIITTEET (3 KPL)	

JOHDANTO

Persoonallisuuden muutosta ja pysyvyyttä on tutkittu paljon, ja se on ollut tieteellisen keskustelun ja väittelynkin aiheena. Varsinaista yhteisymmärrystä tätä teemaa koskien ei ole vielä täysin saavutettu. Useimmat tutkijat ovat nykyään sitä mieltä, että persoonallisuus voi muuttua ihmisen koko elämän ajan ja persoonallisuudesta voidaan erottaa eri tasoja, joista toiset voivat olla alttiimpia muutokselle kuin toiset (Hooker & McAdams, 2003; Mroczek, Spiro & Griffin, 2006; Weinberger, 1994). Iäkkäiden ihmisten persoonallisuutta ei ole tutkittu kovinkaan paljon, vaan tutkimus on keskittynyt nuorempien ikäluokkien tarkasteluun (McAdams & Olson, 2010; Nurmi ym., 2006). McCraen ja Costan (2003) mukaan persoonallisuutta tutkittaessa tietoa on hankittu usein erilaisilla itsearviointimenetelmillä. Tällaisissakin tutkimuksissa henkilöiden omat kokemukset voivat jäädä tunnistamatta ja raportoimatta, esimerkiksi tarkasteltaessa persoonallisuutta ryhmätason ilmiönä. Persoonallisuutta on tutkittu melko harvoin siitä näkökulmasta, miten henkilö itse kokee persoonallisuutensa. Tutkimalla iäkkäiden henkilöiden kokemuksia on kuitenkin mahdollista saada ainutlaatuista, monipuolista ja syvällistä tietoa persoonallisuuden kokemisesta elämän eri ikävaiheissa, ja tällaista tutkimusta tarvitaan lisää. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan iäkkäiden henkilöiden kokemuksia oman persoonallisuutensa pysyvyydestä ja muutoksesta elämänsä aikana sekä niitä syitä, joista he näkevät persoonallisuutensa muutoksen tai samanlaisena pysymisen johtuvan.

Persoonallisuuden määritelmä ja teoriat

Persoonallisuutta on määritelty eri tavoin riippuen siitä, mistä näkökulmasta persoonallisuutta on tarkasteltu. Allport (1951) tarkasteli persoonallisuuden eri määritelmiä ja muodosti niitä yhdistelevän määritelmän, jonka mukaan persoonallisuus on yksilön sekä psyykkisistä että fyysisistä tekijöistä rakentuva dynaaminen järjestelmä, joka selittää hänen ainutlaatuisia tapojaan sopeutua ympäristöönsä. Persoonallisuuteen kuuluvat näin ollen sekä yksilön ulkoinen käyttäytyminen että sisäinen luonne. Yhteistä persoonallisuuden eri määritelmille on yksilön ainutlaatuisuuden tähdentäminen: persoonallisuus koostuu yksilölle tyypillisistä ainutlaatuisista, suhteellisen pysyvistä käyttäytymistäipumuksista sekä tavoista reagoida elämäntapahtumiin (Ruth & Ruoppila, 1983; Ruth, 1995; Uotinen, Suutama & Raitanen, 2004).

Persoonallisuuden tutkimuksessa voidaan erottaa ainakin kaksi perinteistä tarkastelutapaa: piirreteoreettinen sekä kehityspsykologisten vaiheteorioiden näkökulma persoonallisuuteen (Uotinen ym., 2004). Piirremallit ovat keskittyneet persoonallisuuden rakenteen selittämiseen ja kuvaamiseen (Mroczek, Spiro & Griffin, 2006). Persoonallisuuden piirteet ovat McCraen ja Costan (2003) mukaan suhteellisen pysyviä ominaisuuksia yksilön persoonallisuudessa, ja ne selittävät hänelle tyypillisiä ajattelu-, tuntemis- ja käyttäytymistäipumuksia. Yksilön persoonallisuus muodostuu useiden eri piirteiden yhdistelmästä (Ruth & Ruoppila, 1983). Laajalti hyväksytyssä viiden suuren persoonallisuuden piirteen teoriassa peruspiirteet ovat neuroottisuus, ekstraversio, tunnollisuus, sovinnollisuus ja avoimuus uusille kokemuksille (McCrae & Costa, 2003; Metsäpelto & Rantanen, 2009). Piirteiden ja täten persoonallisuuden on ajateltu pysyvän melko muuttumattomina keski- ja myöhäisaikuisuudessa (Uotinen ym., 2004; McCrae & Costa, 2003). Mroczekin, Spiron ja Griffinin (2006) mukaan monet tutkimukset ovat osoittaneet kuitenkin yksilöllistä vaihtelua piirteiden pysyvyydessä: piirteet voivat olla sekä pysyviä että muuttuvia. Piirteiden muutos voi olla monenlaista ja -suuntaista: jotkut ihmiset muuttuvat toisia enemmän, jotkut eivät muutu juuri ollenkaan (Maiden, Peterson, Caya & Hayslip, 2003; Mroczek, Spiro & Griffin, 2006).

Toinen perinteinen persoonallisuuden tutkimuksen tarkastelutapa on kehityspsykologinen. Kehityspsykologisissa teorioissa persoonallisuus nähdään yleensä joustavana ja muutos persoonallisuudessa mahdollisena läpi elämän. Kehitys on prosessi, joka etenee vaiheiden kautta: yksilössä tapahtuu laadullisia muutoksia hänen siirtyessään elämänvaiheesta toiseen (Uotinen ym., 2004). Kehitysvaiheteorioiden, esimerkiksi Levinsonin (1979) teorian, siirtymäjaksot ovat luonnollisia persoonallisuuden muutoksen mahdollistajia ja aiheuttajia. Monia kehityspsykologisia teorioita yhdistää ajatus psyykkisestä kasvusta: kehitys on aiempaa syvemmän ymmärryksen saavuttamista. Esimerkiksi Jung (1991) näkee persoonallisuuden kehittymisen, kypsymisen ja kasvamisen sekä niiden kautta eheän kokonaisuuden muodostumisen tavoiteltavana ihanteena, ja Havighurst (1955) korostaa kasvamista koko elämän ajan tapahtuvan oppimisen kautta.

Eriksonin (1963) teoria on yksi merkittävimmistä kehitysvaiheteorioista. Eriksonin mukaan ihmisen elämä etenee kahdeksan vaiheen kautta, joihin kuhunkin kuuluu oma kehitystehtävänsä tai kriisinsä, jonka kautta siirrytään seuraavaan vaiheeseen. Kehitystehtävän ratkaisu voi onnistua tai epäonnistua, ja seuraavien vaiheiden onnistunut läpikäyminen on helpompaa, jos aiemmat vaiheet ovat onnistuneet. Eriksonin teorian kuusi ensimmäistä vaihetta liittyvät lapsuuteen, nuoruuteen ja varhaisaikuisuuteen. Seitsemäs vaihe on keski-ikäen generatiivisuus tai lamautuminen.

Generatiivisuus tarkoittaa halua ja tarvetta ohjata ja huolehtia seuraavasta sukupolvesta. Generatiivisuuteen kuuluvat myös tuotteliaisuus ja luovuus, joihin yhdistyvät pyyteetön huolenpito sekä halu saada aikaan elämässä jotain, joka jää elämään oman kuoleman jälkeen (Erikson, 1994). Eriksonin (1963) mukaan tämän kehitystehtävän epäonnistuminen voi johtaa lamautumiseen eli itseensä kääpymiseen ja pakonomaiseen valeläheisyyden tarpeeseen. Viimeinen vaihe teoriassa on myöhäisaikuisuuden minän epätoivo tai minän integraatio ja eheys, joka saavutetaan hyväksymällä oma eletty elämä sellaisenaan. Merkkejä minän integraatiosta ovat esimerkiksi itsensä näkeminen osana sukupolvien ketjua sekä sopeutuminen lähestyvään elämän päättymiseen. Kykenemättömyys minän integraatioon johtaa minän epätoivoon: omaa elämää ei kyetä hyväksymään, mutta koetaan, että on liian myöhäistä muuttaa asiaa tai aloittaa alusta; löytää vaihtoehtoisia polkuja saavuttaa minän integraatio (Erikson, 1968).

Erikson (1963) näkee persoonallisuuden kehittyvän koko elämän ajan. Ihmisellä on hänen mukaansa tarve kokea olemassaoloonsa liittyvää jatkuvuutta elämän kuluessa. Persoonallisuuden jatkuvuuden kokemusta vahvistavat kahdeksan elämän vaiheen rakentuminen toistensa päälle ja aiempien vaiheiden vaikutus myöhempisiin vaiheisiin. Toisaalta Erikson (1978) näkee muutoksen mahdollisena läpi elämän kehityshaasteisiin vastaamisen myötä.

Hookerin ja McAdamsin (2003) malli persoonallisuudesta yhdistää persoonallisuuden tutkimuksen eri osa-alueita määrittelemällä persoonallisuuden monimutkaiseksi ja -osaiseksi kokonaisuudeksi. Mallin mukaan persoonallisuus koostuu kolmesta eri tasosta, joista kustakin on erotettavissa rakenteen ja prosessin osa-alueet. *Ensimmäinen taso* rakentuu persoonallisuuden piirteistä ja sen prosesseihin kuuluvat olotilat, kuten mielialat, tunteet tai nälkäisyys. Persoonallisuuden *toista tasoa* voidaan pitää tekemisen osa-alueena. Toisen tason rakenteeseen kuuluvat yksilölle tyypilliset sopeutumukset ja tavoitteet. Tämän tason prosessit ovat itsesäätelyprosesseja, jotka auttavat tavoitteiden saavuttamisessa. *Kolmas taso* rakentuu henkilön itselleen luomista integratiivisista elämäntarinoista, joiden avulla rakennetaan uudelleen tarinaa menneestä sekä ennakoitaan tulevaisuutta. Näin ollen elämäntarinat lisäävät elämän tarkoituksellisuuden ja yhtenäisyyden tunnetta (Erber, 2010). Kolmannen tason prosesseja ovat muun muassa tarinansa kertominen eteenpäin ja muistelu. Hooker ja McAdams (2003) toivovat laajan mallinsa tuovan selkeyttä ja lisäävän yhteistyötä persoonallisuuden tutkimuksen alalle, koska kukin tutkimus voidaan asettaa heidän mallinsa avulla omaan ”lokeroonsa”.

Persoonallisuuden pysyvyys ja muutos

Persoonallisuuden pysyvyydestä voidaan Roberts, Woodin & Caspin (2008) mukaan erottaa muutama eri määritelmä riippuen siitä, tarkastellaanko pysyvyyttä yksilö- vai ryhmätasolla ja onko kyseessä suhteellinen vai absoluuttinen pysyvyys. Suhteellinen pysyvyys tarkoittaa Roberts ym. (2008) mukaan ryhmätasolla henkilöiden välisen järjestyksen pysymistä samanlaisena ja yksilötasolla ipsatiivista pysyvyyttä eli yksilön ominaisuuksien järjestyksen pysymistä samanlaisena. Absoluuttisen pysyvyyden ryhmätason pysyvyys on ryhmien keskiarvojen pysymistä samana, kun taas yksilötasolla absoluuttinen pysyvyys tarkoittaa yksilöllisiä eroja persoonallisuuden pysyvyydessä ja muutoksessa; tutkimuksen kohteena on tällöin yksilön ainutlaatuinen kokonaisuus. Lisäksi persoonallisuuden pysyvyydellä voidaan tarkoittaa rakenteellista pysyvyyttä: persoonallisuuden rakenteellinen muutos voi liittyä esimerkiksi iän mukana tulevaan kehitykselliseen, laadulliseen muutokseen.

Suuri osa tutkimuksista on keskittynyt ryhmätason pysyvyyden tarkasteluun (Caspi & Roberts, 2001). Yksilötason pysyvyyttä mittaavat tutkimukset ovat kuitenkin ryhmätason tutkimusten rinnalla tärkeitä: ne antavat tietoa yksittäisten ihmisten kokemuksista, jotka voivat jäädä ryhmätason tarkasteluissa tunnistamatta. McCrae ja Costa (2003) huomauttavat, että ryhmän keskiarvo voi pysyä samana, vaikka kaikki yksilöt ryhmän sisällä muuttuisivat molempiin suuntiin. Toisaalta jos ryhmätasoissa havaitaan muutosta, voidaan olla varmoja, että muutosta on tapahtunut ainakin joidenkin yksilöiden kohdalla. Vain yksilötason pysyvyyden kautta voidaan tutkia persoonallisuuden muotoutumista lapsuudesta vanhuuteen yksittäisten henkilöiden kohdalla. Tässä tutkimuksessa keskitytäänkin tarkastelemaan persoonallisuuden yksilötason pysyvyyttä.

Persoonallisuuden pysyvyyttä ja muutosta koskevat tutkimustulokset ovat moninaisia ja osittain myös keskenään ristiriitaisia. Toiset tutkijat näkevät persoonallisuuden olevan elämän aikana suhteellisen vakaa, toiset taas näkevät sen muuttuvana (Stuart-Hamilton, 2003). Suhteellisen yksimielisiä ollaan siitä, että persoonallisuus voi muuttua aina 30. ikävuoteen saakka (Weinberger, 1994). Ristiriitaisuudet tutkijoiden välillä voivat osaltaan johtua erilaisesta persoonallisuuden määrittelystä ja eri persoonallisuuden osa-alueiden korostamisesta. Pitkään persoonallisuuden muutos ja pysyvyys nähtiin toisensa poissulkevinä vaihtoehtoina, mutta nykyään ollaan suhteellisen yksimielisiä siitä, että persoonallisuus voi olla sekä pysyvä että muuttuva yhtä aikaa ja että persoonallisuuden muutoksessa on huomattavia yksilöllisiä eroja (Allemand, Zimprich, &

Hendriks, 2008; Fleeson, 2004; Maiden ym., 2003; Martin, Long, & Poon, 2002; Mroczek, Spiro & Griffin, 2006). Hookerin ja McAdamsin (2003) mukaan persoonallisuuden tietyt osa-alueet ja rakenteet voivat muuttua, kun taas toiset ovat suhteellisen pysyviä.

Tutkittaessa persoonallisuuden pysyvyyttä ryhmätasolla on havaittu sekä muutosta että pysyvyyttä. Ihmisten välisen järjestyksen tutkimuksissa persoonallisuus on havaittu toisinaan hyvinkin pysyväksi (Costa & McCrae, 1994, Nurmi ym., 2006). Roberts ja DelVecchio (2000) havaitsivat meta-analyysissään kohtuullisen suurta pysyvyyttä persoonallisuuden piirteiden henkilöiden välisessä järjestyksessä. Persoonallisuuden pysyvyys lisääntyi pikkuhiljaa lapsuudesta aina keski-ikään asti, jonka jälkeen se säilyi suhteellisen samalla tasolla. Sekä Roberts ja DelVecchio että Ardeltin (2000) meta-analyysien mukaan persoonallisuuden muutos on kuitenkin mahdollista joka ikävaiheessa.

Keskiarvotasoilla persoonallisuuden pysyvyyden on havaittu vaihtelevan piirteittäin. Useissa tutkimuksissa on havaittu ekstraversioon ja avoimuuden uusille kokemuksille vähenevän, kun taas sovinnollisuus ja tunnollisuus lisääntyvät iän myötä (Allemand ym. 2008; Fleeson & Jolley, 2006; Helson, Kwan, John, & Jones, 2002; Nurmi ym., 2006). Roberts ja Waltonin ja Viechtbauerin (2006) meta-analyysissä saatiin samanlaisia tuloksia piirteiden keskiarvotasojen muutoksesta. Tosin ekstraversio oli heidän tutkimuksessaan jaettu sosiaaliseen dominoivuuteen, joka laski ikäännyttäessä, sekä sosiaaliseen vireyteen, joka nousi iän myötä. Havaitut persoonallisuuden muutokset eivät usein ole kovinkaan suuria. Joka tapauksessa keskiarvotarkastelujen mukaan vaikuttaa siltä, että persoonallisuus ei vakiinnu tiettyinä ikäkausina, vaan voi jatkaa kehittymistään läpi elämän.

Persoonallisuuden tutkimus yksilötason näkökulmasta on ollut melko vähäistä. Terracciano, McCrae & Costa (2009) toteavat persoonallisuuden pysyvyyden lisääntyvän myös yksilötasolla aina 30. ikävuoteen asti, jonka jälkeen persoonallisuuden pysyvyys tasaantuu. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu toisenlaisia tuloksia, ja Mroczekin, Spiron ja Griffinin (2006) mukaan persoonallisuuden muutos nähdään nykyään vahvasti yksilöittäin vaihtelevana läpi elämän. Monissa persoonallisuuden osa-alueissa on havaittu huomattavaa yksilöllistä vaihtelua persoonallisuuden muutoksessa ja pysyvyydessä (Helson, Jones & Kwan, 2002; Mroczek, Almeida, Spiro & Pafford, 2006; Small, Herzog, Hultsch & Dixon, 2003). Esimerkiksi Mroczek & Spiro (2003) havaitsivat merkittäviä yksilöllisiä eroja ekstraversioon ja neuroottisuuden muutoksessa ja pysyvyydessä.

Ikäännyttäessä persoonallisuuden pysyvyyden on havaittu yleensä lisääntyvän, vaikka persoonallisuuden muutos nähdään mahdollisena läpi elämän. Persoonallisuutta ja sen pysyvyyttä ja muutosta ei ole tutkittu kovinkaan paljon iäkkäillä henkilöillä (McAdams & Olson, 2010). Useissa tutkimuksissa on Stuart-Hamiltonin (2003) mukaan korostettu persoonallisuuden vakiintuvan kauan ennen myöhäisaikuisuutta, ja iäkkäiden uskotaan kykenevän persoonallisuutensa sopeuttamiseen, mutta ei sen radikaaliin muuttamiseen. Yleensä persoonallisuuden muutos vanhuudessa on nähty jonkin verran epätodennäköisempänä kuin aiemmissa elämänvaiheissa, mutta mahdollisena (Caspi & Roberts, 2001, Martin ym., 2002; Nurmi ym., 2006). Spechtin, Egloffin ja Schmuklen (2011) mukaan vaikuttaa siltä, että ei ole havaittavissa tiettyä ikää, jolloin persoonallisuuden piirteet vakiintuisivat: muutos persoonallisuuden piirteissä on mahdollista koko elämän ajan ja henkilöt eroavat systemaattisesti persoonallisuuden muutokseltaan. Mroczek ja Spiro (2003) havaitsivat myös persoonallisuuden piirteiden muutoksen olevan mahdollista myös myöhäisessä aikuisiässä. Ikääntyneet henkilöt eivät näytä muodostavan persoonallisuuksiltaan erillisiä vanhuuden persoonallisuuden ryhmiä, esimerkiksi itsepäiset vanhukset, vaan iäkkäiden henkilöiden persoonallisuuden muutos ja pysyvyys on yhtä yksilöllistä kuin muissakin ikävaiheissa (Mroczek, Spiro & Griffin, 2006; Perlmutter & Hall, 1985). Persoonallisuus voi siis muuttua vielä vanhuudessakin, mutta näin ei välttämättä tapahdu.

Persoonallisuuden pysyvyyteen ja muutokseen vaikuttavia tekijöitä

Persoonallisuuden muutokseen ja pysyvyyteen vaikuttavat monet eri tekijät, joista yksi merkittävä tekijä on henkilön perimä. Perimän on nähty vaikuttavan etenkin persoonallisuuden pysyvyyttä vahvistaen, mutta se voi myös olla persoonallisuuden muutoksen taustalla (Fleeson & Jolley, 2006; Helson & Stewart, 1994; Nurmi ym., 2006; Pulkkinen, 1995). Uotisen ym. (2004) mukaan psykologisten ominaisuuksien osittainen geneettinen määräytyminen voi aiheuttaa persoonallisuuden pysyvyyttä, mutta esimerkiksi geneettisesti ohjelmoidut ikäsidonnaiset tapahtumat, kuten puberteetti, voivat aiheuttaa persoonallisuuden muutosta.

Elinympäristön ja erilaisten elämäntapahtumien on nähty vaikuttavan merkittävästi persoonallisuuden muutokseen ja pysyvyyteen. Muutokset elinympäristössä voivat aiheuttaa muutosta persoonallisuudessa, kun taas samanlaisena pysyvä elinympäristö voi vahvistaa persoonallisuuden pysyvyyttä (Caspi & Roberts, 2001; Perlmutter & Hall, 1985). Myös ympäristön

sosiaaliset vaatimukset voivat Spechtin ym. (2011) mukaan vaikuttaa persoonallisuuden muutokseen. Niin positiivisten kuin negatiivistenkin elämäntapahtumien ja -muutosten on havaittu olevan yhteydessä persoonallisuuden muutoksiin. Ikäsidonnaiset elämäntapahtumat ja muutokset ihmissuhteissa, esimerkiksi naimisiinmeno, voivat olla yhteydessä persoonallisuuden muutokseen (Caspi & Roberts, 2001; Mroczek, Spiro & Griffin, 2006). Traumaattiset tai odottamattomat tapahtumat ja järkyttävät elämänmuutokset sekä terapiassa käynti voivat myös olla persoonallisuuden muutoksen taustalla (Clausen & Jones, 1998; Maiden ym., 2003; McCrae & Costa, 2003; Perlmutter & Hall, 1985; Small ym. 2003). Maiden ym. (2003) ehdottavat, että traumaattisen tapahtuman aiheuttama muutos voisi olla joissain tapauksissa väliaikaista ja että persoonallisuus palautuisi myöhemmin lähemmäs traumaattista tapahtumaa edeltävää persoonallisuutta. Historialliset tapahtumat ja yhteiskunnallinen tilanne, esimerkiksi sota-aikana eläminen voivat vaikuttaa tiettyjen ikäkohorttien persoonallisuuteen (Helson & Stewart, 1994; Mroczek, Spiro & Griffin 2006). Samankaltaiset elämäntapahtumat voivat vaikuttaa myös erisuuntaisesti eri henkilöihin (Caspi & Roberts, 2001).

Persoonallisuuden pysyvyys ja muutos voivat määräytyä osin henkilön ominaisuuksien, kokemusten ja hänen persoonallisuutensa mukaan. Vakaamman persoonallisuustyyppin omaavan henkilön persoonallisuus ei välttämättä muutu yhtä paljon kuin epävakaamman persoonallisuustyyppin omaavalla henkilöllä (Stuart-Hamilton, 2003). Psykkinen terveys voi ennustaa persoonallisuuden pysyvyyttä: psykkinisesti terveet henkilöt kokevat mahdollisesti muita vähemmän tarvetta persoonallisuuden muutokseen (Clausen & Jones, 1998; Perlmutter & Hall, 1985). Lisääntyvä elämäkokemus voi vaikuttaa persoonallisuuden muutokseen ja pysyvyyteen (Helson, Kwan ym., 2002; Miner-Rubino, Winter & Stewart, 2004). Persoonallisuuden muutos voi Helsonin, Kwanin ym. (2002) mukaan liittyä esimerkiksi lisääntyneeseen kokemukseen sosiaalisista tilanteista, minkä kautta opitaan ajattelemaan ja toimimaan uusilla tavoilla. Uotisen ym. (2004) mukaan persoonallisuuden pysyvyyttä voi selittää aiemman tiedon suuntaa antava vaikutus uuden tiedon hankinnassa: henkilö voi valikoida ympäristöstä pääasiassa omia käsityksiään tukevaa tietoa. Henkilön ikä ja sen mukana tulevat kehitykselliset muutokset voivat myös vaikuttaa hänen persoonallisuutensa muutokseen (Clausen & Jones, 1998; Specht ym., 2011).

Henkilön oma aktiivinen toiminta, pyrkimykset ja vaikuttaminen ympäristöönsä voivat myös olla yhteydessä persoonallisuuden pysyvyyteen ja muutokseen. Persoonallisuuden muutokseen voi vaikuttaa henkilön oma pyrkimys muuttaa itseään tai ympäristöään (Mroczek, Almeida ym., 2006). Caspin ja Robertsin (2001) mukaan henkilö voi pyrkiä säilyttämään ympäristönsä samanlaisena, jos

se sopii hyvin hänen persoonallisuudelleen, ja näin ollen vahvistaa persoonallisuutensa pysyvyyttä. Heidän mukaansa persoonallisuus voi muuttua esimerkiksi henkilön tarkkaillessa omaa toimintaansa, ympäristöään ja siitä samaansa palautetta.

Persoonallisuuden kokemuksen tutkimus

Persoonallisuuden muutosta ja pysyvyyttä eri ikävaiheissa voidaan tutkia kysymällä iäkkäiltä henkilöiltä heidän omia arvioitaan ja kokemuksiaan persoonallisuudestaan elämänsä aikana. Kokemuksen tutkimuksissa mielenkiinnon kohteena on yksilön subjektiivinen kokemus ja henkilön yksilöllinen tapa reagoida elämän tapahtumiin (Ruth, 1995; Saarenheimo, 2003). Tutkimukset persoonallisuuden pysyvyydestä ja muutoksesta kokemuksen näkökulmasta ovat olleet suhteellisen harvinaisia.

Tutkittaessa henkilöiden omaa kokemusta on persoonallisuudessa havaittu sekä muutosta että pysyvyyttä. Monet iäkkäät henkilöt kokevat persoonallisuutensa Erberin (2010) mukaan vahvasti jatkuvaksi. Miner-Rubino ym. (2004) havaitsivat tutkimuksessaan kuusikymmentävuotiaiden raportoivan persoonallisuutensa muutosta tietyiltä osa-alueilta: tutkittavat kokivat itsevarmuuden ja generatiivisuuden lisääntymistä, identiteetin selkiytymistä sekä lisääntyntä varmuutta siitä, keitä he ovat. Fleeson ja Heckhausen (1997) pyysivät henkilöitä arvioimaan omia persoonallisuuden piirteitään heidän ollessaan eri ikäisiä. Tutkimuksessa koettu muutos persoonallisuudessa oli kohtalaista ja yhtäjaksoista, jatkuvaa muutosta ajan myötä. Hänninen (2004) kartoitti tutkimuksessaan ikääntyneiden naisten kokemuksia oman persoonallisuutensa muotoutumisesta nuoruudesta vanhuuteen. Hänen mukaansa persoonallisuudessa koettiin lisääntyntä rauhoittumista ja rohkeutta iän karttuessa.

Kuinka hyvin koettu persoonallisuus vastaa ”objektiivisesti” mitattua persoonallisuutta? Fleesonin ja Heckhausenin (1997) mukaan tutkittaessa koettua persoonallisuutta elämän aikana havaitaan enemmän vaihtelua kuin ”objektiivisissa” persoonallisuuden tutkimuksissa. Perlmutter ja Hall (1985) esittävät persoonallisuuden muuttuvan suhteellisen vähän ikääntymisen myötä, vaikka ihmiset saattavat itse kokea persoonallisuutensa muuttuneen huomattavastikin muistellessaan asiaa jälkikäteen. Nämä havainnot voivat osaltaan selittyä sillä, että henkilö voi olla paljon herkempi havaitsemaan muutoksia itsessään kuin ulkopuolinen tutkija, mutta toisaalta myös sillä, että ihmiset

huomaavat ja raportoivat herkemmin muutoksia kuin samanlaisena pysyneitä asioita persoonallisuudessa (McCrae & Costa, 2003). Persoonallisuuden muutokset voivat olla niin vähäisiä, että tutkija ei koe niillä olevan merkitystä, mutta henkilö itse voi kokea nämä muutokset merkittävinä.

Tutkimuksen tavoite

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata iäkkäiden henkilöiden omia kokemuksia persoonallisuutensa pysyvyydestä ja muutoksesta elämänsä aikana. Tämä yleinen tavoite jakautui kolmeen alatavoitteeseen. Ensimmäiseksi selvitettiin henkilöiden yleisiä käsityksiä persoonallisuudesta ja siihen kuuluvista asioista. Näiden heidän omien käsitystensä pohjalta siirryttiin tutkimuksen muihin tavoitteisiin. Toisena tavoitteena oli selvittää henkilöiden kokemuksia omasta elämän aikaisesta persoonallisuudestaan: mitkä asiat persoonallisuudessa olivat muuttuneet ja/tai mitkä pysyneet samanlaisina. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita siitä, löytyykö tutkittavien joukosta erilaisia tapauksia aina persoonallisuuden huomattavasta muuttumisesta sen samanlaisena pysymiseen. Kolmas tutkimuksen tavoite oli tarkastella niitä syitä, joista henkilöt näkivät persoonallisuutensa pysyvyyden tai muutoksen johtuvan.

TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkittavat ja aineistonkeruu

Aloitin aineistonkeruun suunnittelun valitsemalla aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Teemahaastattelu on Hirsjärven ja Hurmeen (2001) mukaan puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelun aihepiirit, teema-alueet, on suunniteltu etukäteen, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys voi vaihdella. Teemahaastattelu sopi tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi hyvin, koska se mahdollistaa ihmisten omien tulkintojen ja asioille antamien merkitysten huomioon ottamisen (Hirsjärvi & Hurme, 2001). Suunnittelin haastattelurungon (ks. liite 1) mahdollisimman hyvin tutkimuksen tarkoitusta vastaavaksi. Haastattelurungossa olivat vain yleiset kysymykset teema-alueiden mukaisesti, jotta haastateltavat saisivat mahdollisimman paljon tilaa kertoa kokemuksensa vapaasti ja omat ennakkokäsitykseni vaikuttaisivat haastattelun kulkuun mahdollisimman vähän.

Tavoitin haastateltavat ikääntyvien yliopiston yleisen luentosarjan luennolta ja Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen (NNKY) Avoimesta kohtaamispaikasta. Pyysin paikalla olevia henkilöitä täyttämään lapun, jossa kysyttiin suostumusta haastatteluun (ks. liite 2). Vapaaehtoisiksi haastateltaviksi ilmoittautui yhteensä 59 henkilöä, joista arvoinkin kuusi miestä ja viisi naista mukaan tutkimukseen. Koska halusin kuulla henkilöiden kokemuksia omasta persoonallisuudestaan aina korkeaan ikään saakka, olivat kaikki haastateltavat iäkkäitä (65–90-vuotiaita) ja eläkkeellä. Muita kriteerejä minulla ei heidän osallistumiselleen ollut, koska koin, että kenellä tahansa voi olla kokemuksia persoonallisuutensa pysyvyydestä ja muutoksesta riippumatta muista tekijöistä. Ensimmäinen tekemäni haastattelu toimi esihaastatteluna. Haastattelurunko toimi mielestäni esihaastattelussa hyvin, joten en muokannut sitä muita haastatteluja varten ja otin esihaastattelun mukaan tutkimuksen aineistoon. Kaikki haastattelut tehtiin loka-marraskuussa 2011 ja ne pidettiin pääasiassa haastateltavien kotona (7), muutama kuitenkin tehtiin yliopiston kirjastolla etukäteen varatussa tilassa (3) tai tutkijan kotona (1). Haastattelut kestivät 40 minuutista kahteen tuntiin. Haastateltavilla oli haastattelutilanteessa mahdollisuus melko vapaaseen kerrontaan: pääasia oli käydä läpi kaikkien haastateltavien kanssa haastattelurungon teema-alueet. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin analyysiä varten. Litteroitua aineistoa kertyi 130 sivua fonttikoolla 12.

Haastateltavien koulutustausta ja ammattiurat olivat moninaiset. Osa oli käynyt oppikoulun, osa ei. Suuri osa oli ylioppilaita tai alemman tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita. Haastateltavien perhetaustat vaihtelivat myös: joukossa oli henkilöitä, jotka olivat menettäneet isänsä nuorina, ainoita lapsia sekä suuren sisarusparven keskellä varttuneita. Haastatteluhetkellä haastateltavista neljä oli leskiä ja seitsemän naimisissa, ja haastateltavien joukossa oli kaksi pariskuntaa. Yhdeksällä haastateltavista oli lapsia, kahdella ei.

Aineiston analysointi

Tutkimuksessani pyrin noudattamaan joitakin fenomenologisen tutkimuksen yleisperiaatteita. Kokemuksen nähdään fenomenologisesta näkökulmasta käsin muotoutuvan merkitysten kautta: todellisuutta ei havaita neutraalina vaan se muotoutuu havaitsijan pyrkimysten, kiinnostusten ja uskomusten valossa (Laine, 2001). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus pyrkiikin ilmiön olemuksellisen merkitysrakenteen selvittämiseen. Näen Lehtomaan (2008) tavoin tärkeänä kuvata ilmiön, eli persoonallisuuden kokemisen, sellaisena kun se on, ilman että se muuttuu tutkijan merkitysyhteydeksi. Fenomenologiseen menetelmään kuuluu sulkeistaminen, jossa tutkija pyrkii tiedostamaan mahdollisimman hyvin omia ilmiöön etukäteen liittämiään merkityssuhteita (Perttula, 2008). Sulkeistamisen tavoitteena on arvioida näiden merkityssuhteiden vaikutusta tutkijan tutkimusaineistosta muodostuvaan kokemukseen ja laittaa etukäteisoletukset syrjään tutkimuksen ajaksi. Ilman sulkeistamista tutkija voi Perttulan (2008) mukaan päätyä ymmärtämään toisen kokemuksesta vain sen, minkä hän jo etukäteen ymmärtää.

Käytin tutkimuksessani analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä voidaan tarkoittaa Tuomen ja Sarajärven (2003) mukaan tutkimuksen väljää teoreettista viitekehystä, mutta sen lisäksi se on myös yksittäinen menetelmä, jota olen käyttänyt aineiston analysoinnissa. Sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestää aineisto tiiviiseen muotoon siten, että tutkittavasta ilmiöstä saadaan selkeä kuvaus johtopäätösten tekoa varten. Tuomi ja Sarajärvi jakavat sisällönanalyysin aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen muotoon: sopiva analyysimuoto valitaan sen mukaan, kuinka paljon tutkittavaan ilmiöön liittyvien teorioiden halutaan ohjaavan aineiston hankintaa, analyysiä ja raportointia. Koska tutkimuksen tavoitteena oli tavoittaa haastateltavien omia kokemuksia mahdollisimman irrallaan etukäteistiedosta, sopi aineistolähtöinen sisällönanalyysi tutkimukseen parhaiten. Tuomen ja Sarajärven mukaan

aineistolähtöisessä analyysissä tavoitteena on, että aikaisemmat havainnot, tiedot ja teoriat eivät vaikuta analyysin toteuttamiseen ja lopputulokseen. Tutkija pyrkii myös analyysin kaikissa vaiheissa ymmärtämään tutkittavien oman näkökulman ja sen, mitä asiat tutkittaville merkitsevät.

Tuomi ja Sarajärvi (2003) jakavat aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmeen eri vaiheeseen, jotka ovat aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja abstrahointi. Aineiston pelkistämistä varten aineistosta valitaan analyysiyksikkö, joka voi olla esimerkiksi sana, lause, lauseen osa tai ajatuskokonaisuus (Latvala & Vanhanen-Nuutinen, 2001; Tuomi & Sarajärvi, 2003). Koinärkevimmäksi valitaan analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden. Aineiston pelkistämässä etsitään aineiston olennainen sisältö kysymällä aineistolta tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä ja pelkistämällä alkuperäisilmaukset tiiviimpään muotoon. Lähdin suorittamaan pelkistämävaihetta neljän teeman kautta:

1. Persoonallisuuden määritelmä / Mitä persoonallisuus haastateltavan mielestä on ja mitä siihen kuuluu?
2. Oma persoonallisuus / Mitä haastateltava kokee omaan persoonallisuuteensa kuuluvan erikävaiheissa?
3. Koettu persoonallisuuden muutos ja pysyvyys / Kokeeko haastateltava persoonallisuutensa muuttuneen, pysyneen samanlaisena vai sekä että; mikä omassa persoonallisuudessa on pysynyt samanlaisena, mikä on muuttunut?
4. Persoonallisuuden muutoksen ja pysyvyyden syyt / Mistä persoonallisuuden muuttuminen ja samanlaisena pysyminen haastateltavan mielestä johtuvat?

Merkitsin kunkin tekstiotteen numerokoodilla aineistoon ja kirjoitin tekstiotetta vastaavat pelkistetyt ilmaukset peräkkäin numerokoodien mukaan erilliselle konseptille. Kävin läpi jokaisen haastateltavan yksi kerrallaan ja keskityin kuhunkin yksilöön kokonaisuutena.

Sisällönanalyysin toisessa vaiheessa, aineiston ryhmittelyssä, yhdistetään pelkistettyjä ilmauksia ja niitä vastaavia alkuperäisilmauksia alaluokiksi erilaisuutta ja samanlaisuutta etsien (Latvala & Vanhanen-Nuutinen, 2001; Tuomi & Sarajärvi, 2003). Tarkoituksena on tiivistää aineisto sisällyttämällä yksittäisiä tekijöitä yleisempiin käsitteisiin. Luokitteluyksiköiksi Tuomi ja Sarajärvi (2003) ehdottavat esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuutta, piirrettä tai käsitystä. En luokitellut toiseen teemaan, oman persoonallisuuden kuvailuun, liittyviä pelkistettyjä ilmauksia erikseen, mutta otin joitakin toiseen teemaan sisällyttämiäni pelkistettyjä ilmauksia mukaan kolmannen teeman, koetun persoonallisuuden muutoksen ja pysyvyyden alaluokkiin, jos ilmaisut käsittelivät muutosta

tai pysyvyyttä. Käsitelin edelleen aineistoa henkilö kerrallaan ja pyrin tavoittamaan heidän oman kokemuksensa mahdollisimman tarkasti. Tein jokaisen haastateltavan alaluokista yhteenvedon käsitekartan muodossa, mikä auttoi hahmottamaan heidän kokemustaan persoonallisuudesta yhä paremmin (ks. liite 3). Käsitekartat sopivat hyvin tutkimusmenetelmäksi sisällönanalyysin rinnalle, sillä Åhlbergin (2001) mukaan ne ovat oiva keino tutkittavan ajattelun peruskäsitteiden ja niiden välisten suhteiden selvittämiseen.

Sisällönanalyysin kolmannessa vaiheessa, aineiston abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä, yhdistellään alaluokkia edelleen samankaltaisuuksien perusteella yläluokiksi, yläluokkia pääluokiksi ja pääluokkia vielä yhdistäviksi luokiksi (Tuomi & Sarajarvi, 2003). Käsitteitä yhdistelemällä pyritään saamaan vastaus tutkimustehtävään liittämällä empiirinen aineisto teoreettisiin käsitteisiin. Tässä vaiheessa aloin käsitellä aineistoa kokonaisuutena ja ryhmittelin kaikkien haastateltavien alaluokkia samankaltaisuuksien perusteella yläluokkiin ja pääluokkiin. Jaottelin pääluokat kolmen yhdistävän luokan alle tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Analyysin jokaisessa vaiheessa palasin aina tarvittaessa alkuperäiseen litteroituun aineistoon, jotta henkilöiden merkityskokonaisuudet säilyisivät mahdollisimman samankaltaisina kuin henkilöt ne haastatteluissa ilmaisivat. Taulukko 1 selventää esimerkin kautta analyysin etenemisen vaiheita.

ALKUPERÄINEN ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
”mulle tulee nyt mieleen että sitähan [persoonallisuutta] kai vois rajata tai lähestyä sillä tavalla että mitä ominaisuuksia on”	Persoonallisuuteen kuuluvat omat ominaisuudet	Persoonallisuuteen kuuluvat yksilölliset ominaisuudet	Yksilölliset ominaisuudet	Persoonallisuuteen kuuluvat yksilölliset ominaisuudet ja luonne	Persoonallisuuden määritelmä
”ei siinä muodostu myöskään mitään semmosta omasta mielestä persoonallisia piirteitä jotka nyt jotenkin kuvais”	Persoonallisuuteen kuuluvat persoonalliset, erityiset piirteet				
”no semmonen luonteenlaatu varmaan (...) Tämmöset asiat kun - no ne kuuluu siihen luonteenlaatuun rohkeus ja, ja ujous ja tämmöset.”	Persoonallisuuteen kuuluu luonteenlaatu, kuten rohkeus tai ujous	Luonteenlaatu	Luonne		

Taulukko 1. Esimerkki analyysin etenemisestä alkuperäisilmauksista yhdistäviin luokkiin

Tutkimuksen luotettavuudesta

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tuottaa objektiivista, tilastollisesti yleistettävää tietoa (Tuomi & Sarajärvi, 2003). Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia persoonallisuuden kokemisen ilmiötä, ja tärkein tehtävä oli saada iäkkäiden henkilöiden oma kokemus esiin. Tuloksia arvioitaessa on huomioitava, että niitä ei voi suoraan yleistää muihin tapauksiin tutkimuksen ulkopuolella.

Teemahaastattelulla kerätyn aineiston laatua voi parantaa suunnittelemalla haastattelut mahdollisimman hyvin etukäteen. Suunnittelin haastattelurungon huolellisesti vastaamaan tutkimuksen tarkoitusta, pidin haastattelupäiväkirjaa johon kirjasin ylös huomioita haastatteluista ja litteroin nauhoitetut haastattelut välittömästi tehtyäni kaikki haastattelut. Edellä mainitut tekijät parantavat Hirsjärven ja Hurmeen (2001) mukaan tutkimuksen luotettavuutta. Jotta aiemmat haastattelut vaikuttaisivat mahdollisimman vähän seuraaviin haastatteluihin, aloitin litteroinnin vasta tehtyäni kaikki haastattelut. Yleisesti ottaen koin haastattelutilanteiden mahdollistaneen haastateltaville rauhallisen ja turvallisen mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan melko vapaasti.

Sisällönanalyysin luotettavuutta parantaa esimerkiksi se, että tutkija osoittaa selkeästi yhteyden aineiston ja tulosten välillä (Latvala & Vanhanen-Nuutinen, 2001). Olen pyrkinyt aineiston analysoinnin mahdollisimman läpinäkyvään kerrontaan, jotta lukija pystyy arvioimaan analyysiprosessin kulkua ja tehtyjen johtopäätösten paikkansapitävyyttä. Kiinnitin tutkimuksen joka vaiheessa huomiota siihen, että haastateltavien kokemusten sisältö säilyy sellaisena kuin he sen kertoivat. On kuitenkin otettava huomioon, että tutkimuksen toteutus oli vain yhden tutkijan varassa; toisen luokittelijan käyttö sisällönanalyysissä olisi parantanut tutkimustulosten luotettavuutta. Ollessani epävarma joistain tulkinnoista sain tukea päätelmilleni tutkimuksen ohjaajalta.

TULOKSET

Tulososio on jaettu kolmeen lukuun sisällönanalyysissä muodostettujen yhdistävien luokkien mukaisesti. Yhdistävien luokkien sisältöä avataan käsittelemällä niihin kuuluvia alempia luokkia ja yhteys aineiston ja johtopäätösten välillä esitetään tekstiotteiden avulla, jotka ovat suoria lainauksia litteroiduista haastatteluista. Tekstiotteissa ”T” tarkoittaa tutkijaa ja ”H” haastateltavaa, ja haastateltavat on numeroitu niin, että on mahdollista seurata, kuka haastateltava milloinkin on kyseessä. Merkintä ”(...)” tarkoittaa, että tekstiotteista on jätetty jotain välistä pois. Ensimmäiseksi tarkastellaan, millä tavalla haastateltavat ymmärsivät ja määrittivät persoonallisuutta ja minkälaisia asioita persoonallisuuteen heidän mielestään kuuluu. Seuraavaksi käsitellään koettua persoonallisuuden pysyvyyttä ja muutosta, ja viimeisenä tarkastelualueena ovat ne syyt, joista haastateltavat näkivät persoonallisuutensa muutoksen tai pysyvyyden johtuvan. Vaikka haastatteluvaiheessa persoonallisuuden muutosta käsiteltiin aikakausittain (lapsuus/nuoruus, aikuisuus ja eläke aika), haastateltavat määrittivät harvoin persoonallisuutensa muutoksia tietyille aikakausille. Tästä johtuen tulososiossakaan persoonallisuuden muutoksille ei ole määritelty niiden ajankohtaa.

Persoonallisuuden määritelmä

Aineiston yksitoista haastateltavaa erosivat siinä, kuinka tuttu käsite persoonallisuus heille oli ja kuinka monipuolisesti he kertoivat omasta persoonallisuudestaan. Neljä haastateltavista määritteli persoonallisuutta monipuolisesti ja runsaasti, kun taas viisi haastateltavaa osasi määritellä persoonallisuuden jollakin tavalla, mutta he mainitsivat edellisiin verrattuna vähemmän persoonallisuuteen kuuluvia asioita. Kahdelle haastateltavista persoonallisuuden määrittely oli huomattavasti vaikeampaa. Heilläkin oli joka tapauksessa jonkinlainen käsitys persoonallisuudesta, vaikka he eivät juuri osanneetkaan tuottaa persoonallisuuden määritelmää sanoin, ja haastattelujen aikana he osasivat kertoa persoonallisuudestaan ja sen muutoksesta ja pysyvyydestä.

Haastateltavat nimesivät runsaasti persoonallisuuteen kuuluvia asioita, jotka jakautuivat kolmeen pääluokkaan:

1. Persoonallisuuteen kuuluvat yksilölliset ominaisuudet ja luonne
2. Persoonallisuuteen kuuluu yksilöllinen tapa toimia ja käyttäytyä
3. Persoonallisuuteen kuuluu yksilöllinen tapa suhtautua asioihin ja ihmisiin

Seitsemän haastateltavista mainitsi kahteen tai kaikkiin kolmeen pääluokkaan kuuluvia asioita, kolme yhteen pääluokkaan ja yksi ei yhteenkään. Seuraavaksi käsitellään tarkemmin jokaista kolmea pääluokkaa.

Kahdeksan haastateltavaa koki yksilöllisten ominaisuuksien tai luonteen kuuluvan persoonallisuuteen. Persoonallisuuden nähtiin erottelevan ihmisiä toisistaan, ja ominaisuuksien ja luonteenpiirteiden voitiin ajatella jakavan ihmiset eri ryhmiin, kuten ujoihin tai rohkeisiin ihmisiin. Esimerkiksi seurallisuus, pitkävihaisuus, virheiden hyväksyminen ja asioiden omaksuminen ja niihin asennoituminen nähtiin persoonallisuuteen kuuluvina ominaisuuksina. Seuraavassa tekstiotteessa haastateltava vastaa kysymykseen, mitä hänen mielestään tarkoitetaan persoonallisuudella:

H1 (Mies 75 v.)

”H: Mulle tulee nyt mieleen että sitähan kai vois rajata tai lähestyä sillä tavalla että mitä ominaisuuksia on”

Oma luonne ja luonteenpiirteet nähtiin persoonallisuuteen vahvasti kuuluvina asioina. Omiksi luonteenpiirteiksi mainittiin muun muassa ujous, pikkutarkkuus, uusista asioista innostuminen, sosiaalisuus, kiltteys ja hyväntahtoisuus. Haastateltava määrittelee seuraavassa tekstiotteessa persoonallisuuttaan luonteen kautta.

H5 (Mies 70 v.)

”H: Persoonallisuus kai tarkoittaa luonnetta jonkinlaista (T: Mmm, kyllä) jotenkin mikä luonne on ja miten niinku toimii, (T: Mmm) tavat ja syyt”

Neljä haastateltavista keskittyi persoonallisuudesta kertoessaan johonkin heissä hallitsevaan luonteenpiirteeseen, ujouteen tai sosiaalisuuteen. Oma luonteenpiirre näytti heidän kohdallaan hallitsevan koko persoonallisuuden kokemusta. Haastateltavat ajattelivat mahdollisesti, että persoonallisuutta voi olla paljon tai vähän, ja ”keskinkertaiset” piirteet itsessä eivät ole mainitsemisen arvoisia.

H8 (Nainen 81 v.)

”T: No tuleeko mieleen jotain muita piirteitä että minkälainen muuten olit muuta kun arka?

H: No en mä, en mä nyt osaa sanoa. Semmonen muuten kai tavallinen. (T: Niin) Nii en mä, kai mä olin aika itepäinen sitä mä varmaan tää, varmaan se yhisty siihen arkuuteen (...) ei mussa oikein oo mittään muuta.”

Toinen persoonallisuuden osa-alue koostui käyttäytymis- ja toimintatavoista, joita mainitsi yhteensä seitsemän haastateltavaa. Osa heistä piti tätä persoonallisuuden osa-aluetta ulkoisena ja ulospäin näkyvänä osana, jota voidaan arvioida ihmisestä tätä havainnoimalla. Seuraavissa tekstiotteissa haastateltavat määrittelevät persoonallisuutta käyttäytymis- ja toimintatapojen kautta.

H2 (Nainen 69 v.)

”T: Tuleeko mieleen mitään että mitä siihen [persoonallisuuteen] vois liittyä että?

H: Ehkä se tapa miten ihminen toimii”

H6 (Mies 65 v.)

”T: Mitä siihen persoonallisuuteen sinun mielestä kuuluu?

H: No siihen kuuluu tietenkin tota ulkoisen habituksen lisäksi niin kuuluu se että käyttäytyy jotenkin ennalta-arvattavasti eri tilanteissa ja jos (T: Mmm) on sovittu joku asia niin se on sit suurin piirtein, vaste on sama ettei se muutu tuota joka kerta (T: Mmm, kyllä) eri, niinku ei ois puhuttukaan asiasta”

H10 (Mies 75 v.)

”T: No mitä sinun mielestä tarkotetaan persoonallisuudella? Mitä siihen kuuluu?

H: ... Minusta tuntuis, no, ulkoisesti vois ajatella että se on semmonen henkilön olemus, (T: Mmm) olemus ja esiintyminen. (T: Joo) Öö, jossaki amerikkalaisessa kirjoituksessa luin että intiaaneilla on semmonen tietty etiketti kuinka he käyttäytyivät kohdatessaan valkosia liikkueessaan valkosten asunnoissa, se edellytti tiettyä käyttäytymistä että tämä on kai semmosta (T: Mmm) ulkoista.”

Viisi haastatelluista ajatteli persoonallisuuteen kuuluvan suhtautumistavat asioihin ja ihmisiin, mitkä muodostivat kolmannen persoonallisuuden määrittelyn pääluokan. Ihmisiin suhtautumisessa erotettiin muihin ihmisiin ja itseensä suhtautuminen. Itseensä suhtautumiseen kuului joidenkin haastateltavien mielestä itsetunto. Persoonallisuuden nähtiin vaikuttavan suhtautumiseen ja asennoitumiseen elämään ja elämässä eteen tuleviin vaikeisiin tilanteisiin. Seuraavissa tekstiotteissa haastateltavat ilmaisevat suhtautumistapojen olevan osa persoonallisuutta.

H4 (Nainen 76 v.)

”H: Persoonallisuus tulee esille niinkun juuri tämmösessä millä tavalla suhtautuu itseensä ja muihin ihmisiin (T: Mmm, kyllä) ja ehkä elämän vaiheisiin ja tämmöseen (T: Joo) miten kestää kolhuja taikka jotain tämmöstä.”

H11 (Nainen 74 v.)

” T: No mitä sinun mielestä tarkotetaan persoonallisuudella, mitä siihen kuuluu?

H: Se että mitenkä ihminen kokee elämän ja olonsa ja suhtautuu elämään, että onko, ja jokaisella on niinku oma persoonallinen tapansa siihen”

Persoonallisuuden määritelmän kolme pääluokkaa eivät ole toisistaan täysin irrallisia, vaan luonnollisesti ne vaikuttavat toinen toisiinsa ja ovat osittain limittäisiä. Kaikki haastateltavat eivät eritelleet kolmea osa-aluetta selkeästi toisistaan erilleen, kuten seuraava tekstiote osoittaa:

H3 (Nainen 70 v.)

”H: Jotakin siis sekä luonnetta et tää persoonallisuus on sekä, siis jonkunlaista luonnetta siitä et mitenkä käyttäytyy ja (T: Mmm) ja mitenkä suhtautuu ihmisiin ja miten ryhtyy toimiin”

Yhteensä kuusi haastateltavista ilmaisi jossain vaiheessa persoonallisuuden käsittelyn olevan vaikeaa. Kahden mielestä erityisesti persoonallisuuden määrittely oli hankalaa, kahden mielestä taas oman persoonallisuuden arviointi elämän aikana tuntui vaikealta. Kaksi haastateltavista koki sekä persoonallisuuden määrittelyn että oman persoonallisuuden arvioinnin hankalaksi. Jotkut uskoivat, että ulkopuolinen pystyisi arvioimaan omaa persoonallisuutta elämän aikana paremmin kuin he itse. Nämä epävarmuuden ilmaukset vaikuttivat joidenkin haastateltavien kohdalla siten, että persoonallisuudesta kertominen oli yleisesti ottaen niukkaa, vaikka suurin osa epävarmuutta ilmaisevista haastateltavista kertoikin persoonallisuudestaan monipuolisesti. Seuraava tekstiote kuvaa joidenkin haastateltavien kokemusta siitä, että itse on pätemätön arvioimaan omaa persoonallisuuttaan.

H9 (Mies 81 v.)

”T: Minkälainen olitte silloin lapsena ja nuorena?

H: Mitä sitä nyt ite vois kuvata sitä, sitä pitäis kysyä niiltä jotka olivat...

T: Niin. No miltä ittestä tuntuu?

H: Että minkälainen minä olin silloin?

T: Niin.

H: Jaa-a. En mä nyt osaa oikeen itteeni tuolla tavalla kuvata.

T: Mmm. Osaakko sanoa vaikka verrattuna niihin muihin ikätovereihin tai?

H: ... Mmm. En mä tolla tavalla osaa analysoida itteeni.”

Koettu persoonallisuuden pysyvyys ja muutos

Persoonallisuuden pysyvyys

Kaikki yksitoista haastateltavaa kokivat persoonallisuudessaan pysyvyyttä ainakin jollakin osa-alueella. Osa haastateltavista näki persoonallisuuden perustan tai kokonaisuuden pysyneen samanlaisena. Viisi haastateltavista koki persoonallisuutensa vahvasti pysyväksi. He ilmaisivat pysyneensä mielestään kutakuinkin samanlaisina läpi elämän, ja he mainitsivat useita asioita ja piirteitä itsessään, jotka olivat pysyneet samanlaisina, kun taas persoonallisuuden muutosta koettiin melko vähän. Jotkut heistä ajattelivat, että persoonallisuus ei juuri muutu eikä sitä itse kykene muuttamaan.

H4 (Nainen 76 v.)

”H: Mä luulen että se pikku-Hanna[nimi muutettu] on siellä sisällä ihan samanlaisena ku se on ollu aina (T: Niin) et samanlaisia asioita pelkää, ja samanlaisista asioista on ilonen (...) Mutta ei, ei persoonallisuus mun mielestäni muutu”

H6 (Mies 65 v.)

”H: Tuskin persoonallisuuttaan pystyy ja perusajatuksiensa pystyy muuttamaan et se on aina tommonen”

Persoonallisuuden osa-alueista luonteenpiirteissä ja omissa ominaisuuksissa nähtiin usein jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Jotkin ominaisuudet pysyivät muuttumattomina läpi elämän. Toisissa ominaisuuksissa taas nähtiin jonkinasteista muutosta, mutta oma ominaisuus koettiin vahvemmin pysyväksi kuin muuttuvaksi. Haastateltavat kokivat pysyneensä esimerkiksi ujona, sosiaalisena tai hyväntahtoisena ja kilttinä koko elämänsä ajan. Seuraavat tekstiotteet ovat esimerkkejä luonteen ja omien ominaisuuksien pysyvyyden kokemuksista.

H9 (Mies 81 v.)

”H: Yleensä mulla on ollu semmonen tapa että mä ennen pitkään joudun ristiriitaan ihmisten kanssa. (...) T: Niin. Että ku joudut ristiriitoihin muitten ihmisten kanssa niin tuntuuko että se on ollu muutenki vaikka siellä lapsuudessaki, tuleeko mieleen, vai vaan siinä työelämässä?

H: No kyllä kai sitä lapsuudessaki on joitaki semmosia, tuntu että minä, ehkä mä vähän halusin komennella nuorempiani (...) tärkeillä vähän.

T: Niin. No entä nyt eläkeaikana? Että onko se vieläki?

H: ... No mihinkäpä sitä, niistä, luonteestaan pääsee.”

H1 (Mies 75 v.)

”H: Eikä siihen ujouteen auta mähän olin melkein kolkytä vuotta opettajana (T: Joo) niin ei sekään auta kyl se aina, aina se oli vähän semmosta, luokkaan meneminen, ei mikään esiintyvä taiteilija”

Luonteenpiirteiden lisäksi pysyvyyttä koettiin ajattelutavoissa. Viisi haastateltavaa oli sitä mieltä, että jotkin omat ajattelutavat olivat pysyneet samanlaisena. Muutama haastateltava kertoi ajattelutavoistaan järjellä ja tunteella ajattelun kautta ja painotti jompaakumpaa omassa ajattelutavassaan vallitsevana. Eräs haastateltava kertoi, että hänellä on aina ollut sellainen ajattelutapa, että hän haluaa olla kiltti ja hyvä. Oma ajattelutapa nähtiin melko pysyvänä ja sitä ei välttämättä haluttukaan muuttaa.

H4 (Nainen 76 v.)

”H: Se että oppii uusia asioita ja saa uusia kokemuksia niin, voi olla että suhtautuu johonkin eri tavalla mutta se ajattelutapa niin mä luulen et se pysyy, pysyy hyvin samana.”

H9 (Mies 81 v.)

”T: Minkälainen oot tällä hetkellä? Tuleeko mieleen?

H: No, kai mä oon edelleen semmonen teknisesti ajatteleva että... öö aika vähän tunteileva ihminen”

Persoonallisuuden muutos

Kaikki haastateltavat kokivat persoonallisuuden muutoksen olevan ainakin jossakin määrin mahdollista, vaikka viisi heistä koki persoonallisuutensa vahvemmin pysyväksi kuin muuttuvaksi. Viisi haastateltavista näki persoonallisuudessaan yhtä lailla muutosta kuin pysyvyyttäkin, ja yksi haastateltava koki persoonallisuutensa vahvasti muuttuvaksi. Persoonallisuuden muutosta koettiin kaikissa kolmessa persoonallisuuden määritelmän pääluokissa eli omissa ominaisuuksissa, käyttäytymistavoissa ja suhtautumistavoissa, sekä lisäksi ajattelutavoissa ja henkisen kasvun muodossa. Jotkut kokivat persoonallisuuden muuttuneen kokonaisuutena elämän aikana.

H3 (Nainen 70 v.)

”H: Mut sit ku rupes omalta kohalta miettimään sitä [persoonallisuutta] niin on, se oli tosi hankalaa niinku ajatella muuta ku sen tien, sen mä voin sanoa että ei se oo pysyny niinku samana (T: Joo) et sen niinku ihan jo tosta sun tutkimuksen asetelmasta niin voin sanoa et ei se nyt ihan samanlaisena oo pysyny”

Neljä haastateltavista koki omien luonteenpiirteidensä tai ominaisuuksiensa muuttuneen elämän aikana. Haastateltavat kertoivat persoonallisuudessaan tapahtuneen esimerkiksi rauhallisuuden lisääntymistä, herkistymistä ja pehmentymistä elämän aikana. Eräs haastateltava kertoi ujoutensa muuttuneen ulospäinsuuntautuneisuudeksi:

H11 (Nainen 74 v.)

”H: En mä ole enää ujo (...) minä oon taas semmonen joka hirmusen mielelläni mä kuuntelen jos joku, mä saan siis keskustelun aikaan tuolla pysäkillä mä saan ihan missä vaan muutamalla sanalla, ei se tarte olla pitkä mutta siis mä, että se on muuttunu nyt siitä ujoudesta semmoseksi niinku kuuntelijaksi jotenki”

Muutos persoonallisuuden piirteissä ja ominaisuuksissa koettiin yleensä vähittäisenä ja ajan mukana tulleen, mutta persoonallisuuden voitiin kokea muuttuneen myös äkillisesti, tietynä ajanhetkenä tietyssä elämäntilanteessa.

H10 (Mies 75 v.)

”H: Kyllä minä uskon ja toivon vahvasti että persoona on kehittynyt, (T: Niin, joo) näiden vuosien aikana.”

H2 (Nainen 69 v.)

”H: Mä pysyin varmaan samana niin kauan kun mä mitähän mä täytin kolkyt[xxx] (T: Joo) niin silloin tuli kapinaikä (T: Joo) silloin mä muutuun. (...) mä oon aina kiltti ja teen niinku toiset haluaa. (T: Joo) Sitte mä aattelin et mä teen just sitä mitä mä ite haluan. Ja silloin mä muutuun, et silloin mä aattelen et mä muutuun (T: Joo) et en ollu enää kiltti tyttö.”

Kuusi haastateltavista koki käyttäytymis- ja toimintatapojensa muuttuneen elämän aikana. Eräs haastateltava kertoi lisääntyneen harkitsevaisuuden vaikuttavan hänen käyttäytymiseensä, toisen

haastateltavan mielestä taas omia tapojaan kykenee muuttamaan, ja hän olikin tehnyt niin. Kaksi haastateltavaa, jotka kuvasivat itseään ujoksi ja araksi läpi elämän, kertoivat käyttäytymisensä siitä huolimatta muuttuneen hieman rohkeammaksi, mikä mahdollisti paremman yhteiskunnassa toimimisen tai omien ajatusten esiin tuomisen. Seuraavat esimerkit kuvaavat muutosta käyttäytymis- ja toimintatavoissa.

H2 (Nainen 69 v.)

”H: Mä silloin olin niin ujo ja hiljanen et en kyllä uskaltanu kyseenalaistaa sitä nythän se varmaan olis (T: Niin) tuota eri niin asia (T: Joo) että varmaan kyseenalastasin”

H3 (Nainen 70 v.)

”H: Iän myötä nyt tässä niinku en mä tiä et onks se nyt niinku eläkkeellä ollu mut iän myötä niin (T: Mmm) sanotaan et vanhat ihmiset voi olla ihan kauheita ja muuta niin, kyllä ainaki on semmonen rohkeus et voi niinku, sillä tavalla rohkee että voi tota sanoa mielipiteensä ihan että ei oo mitään menetettävää (T: Joo) niinku just jos sä oot työelämässä tai jossain niin, tai kaveripiirissä niin jos jotain meet sanoon niin siinä on se pelko et menettää ne kaverinsa (T: Mmm) mut että nyt niinku uskaltaa sanoo”

Haastateltavista seitsemän koki suhtautumis- tai ajattelutapojensa muuttuneen elämän aikana. Useampi haastateltava kertoi ajattelunsa ja suhtautumisensa asioihin muuttuneen vähemmän ehdottomaksi. Heidän mielestään nuoruuteen kuuluu ehdottomuutta, joka ikäännyttyessä vähenee. Eräs haastateltava koki tulleen suvaitsevaisemmaksi. Ajattelutapa oli saattanut myös muuttua enemmän järjellä ajattelevaksi, realistisemmaksi tai taloudelliseksi, mutta toisaalta ajattelun voitiin myös kokea pehmentyneen ja tunteellisuuden lisääntyneen. Seuraavissa tekstiotteissa haastateltavat kertovat suhtautumis- ja ajattelutapojensa muutoksesta.

H3 (Nainen 70 v.)

”H: Mähän olin ihan, mä olin kauhee tyyppi et mä silloin ajattelin et tota, niinkun aika ehdoton ja (T: Joo) jyrkät mielipiteet niinku että tää on nyt, näin se on tää asia (T: Joo) ja tuota, se on iän myötä muuttunu että nyt mä oon hyvin niinkun, et hyvin vähän on sit asioita että, et vois sanoa että tää nyt on ehdottomasti näin et mä oon just semmonen että niin mut et toisaalta ja toisaalta että.”

H5 (Mies 70 v.)

”T: Tuleeko mieleen jotain joka ois muuttunu siinä persoonallisuudessa?

H: No ehkä siis sillä lailla on tullut että enemmän tuota, sanoisko, järjellä, (T: Niin) ehkä tuo tekniikka on tuonu sen että enemmän järkeilee.”

H11 (Nainen 74 v.)

”H: Monta kertaa tuntuu että niin, tulee niinkun myönnettyä (...) helpommasti antaa vaan mennä sillä tavalla että ei piä siitä omasta ajatuksestaan sitäkään vertaa kiinni että, (T: Joo) että sitten on niinkun mukavampi elää sitten (T: Niin) ku enää ei oo niitä ehdottomuuksia mitä toivoisi tai ajattelisi että niistä, ne karsiutuu pikkuhiljaa sitten pois.”

Kolme haastateltavista kuvasi persoonallisuuden muutosta henkisen kasvun kautta. He kokivat persoonallisuuden muutoksen olevan tavoiteltava asia ja muutos nähtiin kehittymisenä,

kypsymisenä, kasvamisena ja viisastumisena. Kasvaminen elämän aikana liittyi osaltaan siihen, että jos voisi elää elämänsä hetkiä uudestaan, toimisi eri tavalla kuin silloin oli toiminut. Seuraavissa tekstiotteissa haastateltavat kuvaavat persoonallisuuden muutosta henkisenä kasvuna.

H9 (Mies 81 v.)

”H: Ehkä semmosta kasvamista on, tai muutosta on tapahtunu en tiä onks se kasvamista sitten. (...) Kyllä minä oon muuttunu. (T: Mmm) En tiä oonko muuttunu tarpeeksi, oonko muuttunu oikeeseen suuntaan (...) Se nyt olis järkyttävää jos ei olis muuttunu mikskään. Mutta mä oon ollu huomaavinani että on niitä semmosiaki ihmisiä”

H10 (Mies 75 v.)

”H: Ainaki vois ajatella niin että toivottavasti on tapahtunu kehitystä ja näkökulma on avartunu. (...) jos se persoona on se ja sama koko elämän ajan niin onko jääny jotaki tapahtumatta. (T: Joo) Onko pudonnu niinkun kehityksen virrasta, (T: Niin) valinnu sen oman kapean uransa niinku ravihevonen jolla silmälaput on silmillä että tätä rataa mennään.”

Syyt persoonallisuuden pysyvyydelle ja muutokselle

Pysyvyyden syyt

Persoonallisuuden pysyvyydelle annettiin haastatteluissa melko vähän syitä. Haastatteluissa esille tulleet persoonallisuuden pysyvyyden syyt jakautuivat kahteen yläluokkaan:

1. Omat ominaisuudet ovat synnynnäisiä tai ”olleet aina”
2. Kokemukset (kasvu)ympäristöstä vahvistavat persoonallisuutta

Kummassakin yläluokassa kymmenen yhdestätoista haastateltavasta antoi näitä syitä persoonallisuutensa pysyvyydelle. Molemmat luokat liittyivät osaltaan lapsuusaikaan, vaikka toiseen yläluokkaan liittyen viisi henkilöä mainitsi myös lapsuusajan jälkeisen ympäristön vaikuttaneen persoonallisuuden pysyvyyteen sitä vahvistaen. Suurin osa ympäristön vahvistavista kokemuksista sijoittui kuitenkin haastateltavien lapsuuteen. Haastateltavien mielestä persoonallisuuden perusta tai ainakin jotkin osat persoonallisuudesta vakiintuivat lapsuuden jälkeen ja olivat pysyneet koko elämän ajan suurin piirtein muuttumattomina.

Omissa ominaisuuksissa koettiin pysyvyyttä, ja kymmenen haastateltavista näki joidenkin omien piirteiden olleen aina itsessä. Muutama haastateltava ajatteli oman ominaisuuden olevan osa itseä niin kiinteästi, että ympäristö ei kykene sitä muuttamaan. He kokivat, että omasta ominaisuudesta ei

voi oppia pois. Seuraavissa tekstiotteissa haastateltavat kuvaavat omien ominaisuuksiensa pysyvyyttä ja sitä, että ne ovat olleet osa itseä aina.

H8 (Nainen 81 v.)

”H: No mää olin ihan mahoton mä olin niin ujo ja arka että mä en uskaltanu mitään (...) must tuntuu että mä olin ihan syntymästä semmonen”

H11 (Nainen 74 v.)

”H: Että ku joskus tuntuu että onkin niinku tavallaan eläny ihan vaan muita varten, enkä mä muuten osaiskan (...) minusta se on ihan, et se ei oo pakolla, vaan se on ihan, se on osa minua että

T: Mmm. Onko se aina ollu?

H: Se on aina ollu, (T: Joo) se on ollu kyllä”

Kasvu ympäristö vaikutti persoonallisuuden pysyvyyteen haastateltavien mukaan jo olemassa olevaa persoonallisuutta vahvistamalla. Erityisesti kasvu ympäristön vaatimukset muovasivat persoonallisuutta tiettyyn suuntaan. Lapsuudessa haastateltavilta oli vaadittu esimerkiksi kilttinä tyttönä olemista, ahkeraa työntekoa tai varhaista itsenäistymistä ja omatoimisuutta. Nämä ominaisuudet olivat seuranneet suurta osaa haastateltavista osana omaa persoonallisuutta koko elämän ajan. Aikuisiän ympäristö vaikutti haastateltaviin: esimerkiksi oma suhtautuminen uskontoon tai auktoriteetteihin muuttui yhä kielteisemmäksi tai kriittisemmäksi. Ensimmäinen tekstiote havainnollistaa kasvu ympäristön, jälkimmäinen aikuisiän ympäristön persoonallisuutta vahvistavaa vaikutusta.

H4 (Nainen 76 v.)

”H: Mä oon aina halunnu olla kiltti tyttö (T: Joo) että niinku semmosta että mä haluaisin tehdä pahaa niin sitä ei oo ollu (...) tietysti siinä on se varhaislapsuuden opetus et siihen aikaan lasten piti olla kilttejä, nimenomaan tottelevaisia ja tehdä niinkun sanotaan. (T: Joo) Että ei, ei oikein tullu kysymykseen muu.”

H3 (Nainen 70 v.)

”H: Mä en oo koskaan oikeen kunnioittanu mitään auktoriteetteja enkä pelänny mitään semmosia niin tota siinä kyllä ne vahvistu että (T: Aivan) et mä en niinku yhtään et jos joku on vuorineuvos niin aha, aha. No se on nyt sit jotenki, jollain konstilla se nyt siihen on päässy siihen (T: Mmm) että ei, et kyl mä sitten semmoset älykkäät ja fiksut ihmiset niin kyl ne niinku erottaa jotenki muuten sieltä, (T: Mmm) mut ei se nyt sitte välttämättä oo tittelin mukaan mee se, et tämä puoli siellä vahvistu”

Muutoksen syyt

Persoonallisuuden muutokseen vaikuttavia tekijöitä nimettiin runsaasti. Syyt persoonallisuuden muutokselle jakautuivat viiteen yläluokkaan:

1. Lapsuuden kasvuympäristö
2. Aikuisiän elämäntapahtumat
3. Lisääntynyt kokemus ja siitä oppiminen
4. Ikääntyminen
5. Muut syyt

Muodostetut yläluokat ovat osittain limittäisiä, esimerkiksi kahden ensimmäisen luokan sisältö on periaatteessa samankaltainen: elinympäristön olosuhteet ja tapahtumat ovat vaikuttaneet persoonallisuuteen. Jokainen haastateltava koki lapsuuden tapahtumien muokanneen jossain määrin omaa persoonaa, mutta kaikki eivät kokeneet myöhempien elämäntapahtumien muuttaneen persoonallisuutta. Näin ollen koin tarpeelliseksi eritellä lapsuusajan ja sen jälkeisen ajan erikseen. Kolmas ja neljäs luokka liittyvät myös kiinteästi toisiinsa, sillä ikääntymistä ja iän mukana tulleita kokemuksia on vaikea erottaa toisistaan.

Lapsuuden kasvuympäristö vaikutti kaikkien yhdentoista haastateltavan mukaan heidän persoonallisuutensa kehittymiseen. Kasvuympäristö saattoi vahvistaa persoonallisuuden pysyvyyttä, kuten aiemmin on todettu, tai muuttaa persoonallisuutta tuoden siihen uusia ominaisuuksia. Oma koti, kasvatus ja vanhemmat olivat merkittäviä persoonallisuuden muutosta aiheuttavia tekijöitä lapsuuden kasvuympäristössä. Myös kokemukset koulusta ja ikätovereista vaikuttivat joidenkin haastateltavien kohdalla persoonallisuuden muutokseen. Kaksi haastateltavaa kuvasi lapsuuden kokemusten tehneen itsestä ujon. Joitakin haastateltavia kohtaan asetetut vaatimukset ja lapsuuden olosuhteet opettivat heitä omatoimiseksi, työteliäiseksi, tunnolliseksi ja yritteliäiseksi. Eräs haastateltava kuvasi isän asettamien vaatimusten johtaneen isän pelkoon ja myöhemmin yleistyneeksi auktoriteettien peloksi. Erään toisen haastateltavan vanhemmat erosivat hänen ollessaan hyvin nuori, ja hän kertoi hakeneensa koko elämänsä ajan turvallisuutta ja hyväksyntää ainakin osittain tästä lapsuuden kokemuksesta johtuen. Lapsuuden kasvuympäristön mahdollisuudet opettivat haastateltaville muun muassa sosiaalisuutta, suvaitsevaisuutta ja rehellisyyttä. Seuraavissa tekstiotteissa haastateltavat kertovat kodin ja lapsuuden kasvuympäristön vaikutuksesta oman persoonallisuutensa muutokseen.

H5 (Mies 70 v.)

”H: Mulla on aika hyvät mielestäni organisaatiotaidot että niin miten ihmisiä johdetaan että. Että se on mulla ollu apu siinä.

T: Joo, tuntuuko että se on aina ollu vai tuliko se jossaki vaiheessa semmonen?

H: Kyllä se oikeastaan tuli koska mä olen, monta asiaa niin mun, me veljeksetkin sillai että kuka johtaa nyt tätä, (T: Niin) tätä ja vanhimmat veljethän ne johti sitä tietysti niitä kilpailuja ja organiso

ne, (T: Niin) että tämmöstä organisointia niinkun ja sieltä se jäi niinku mieleen että miten hoidetaan asioita”

H8 (Nainen 81 v.)

”H: Velvollisuus on kyllä, kyllä mulle aina lapsesta asti painotettiin aina että velvollisuus on tehtävä ja sitä mä oon kyllä tehny että nytkin niin tota mä aina teen näitä kaikkia hommia, huushollihommia ja silityksiä ja kaikkia vaikka mun, mä tiedän että mun pitäs voimistella ja pitäs käydä kävelyllä ja mutta aina tulee nää (T: Niin) nää muut on aina eellä. (T: Joo) Että semmonen, se on kyllä pysyny semmosena koko ajan että ei se oo mikskään muuttunu. (T: Niin, joo) Vois vähän muuttuaki.”

Toisena persoonallisuuden muutosta aiheuttavana tekijänä seitsemän haastateltavista nimesi erilaisia elämäntapahtumia lapsuusajan jälkeen. Esimerkiksi äidiksi ja mummoksi tuleminen, eläkeiässä avioituminen ja aikuistumisen myötä tuleva vastuu vaikuttivat oman persoonallisuuden muutokseen. Seuraava tekstiote kuvaa aikuisiän elämäntapahtumien vaikutusta persoonallisuuden muutokseen.

H6 (Mies 65 v.)

”T: Jos vertaat sitä lapsuus- ja nuoruusaikaa ja sitte aikuisuusaikaa niin tuntuuko että se persoonallisuus on pysyny samanlaisena?

H: Öö, ehkä siihen on tullu, sanosinko, harkitsevaisuutta ja ehkä tämmöstä, seurausten analysointia vähän lisää, et jos mä teen näin niin mitä se vaikuttaa, jos mä teen noin, joihinkin asioihin (...) lapsuusaikana ei ollu niin hirveesti sitä vastuuta niin ei tarvinnu miettiä että saatto (T: Mmm) toteuttaa itseänsä, ei ollu rajoitteita niinku sanotaan rajoja. (T: Joo) Mut sit kun työelämässä varsinkin ja miksei myös omassa elämässä ne on ne talouden rajoitteet, vastuu siitä että perheellä on huomennaki vielä jotain, (T: Niin) se on pikkusen ehkä vähän tehny varovaisemmaks sanotaan näin”

Kahdeksan haastateltavaa koki lisääntyneen kokemuksen ja siitä oppimisen muuttaneen omaa persoonallisuutta. Ehdottomuuden ajateltiin vähenevän kokemuksen kautta, kun huomattiin, että ei ole yhtä oikeaa totuutta tai että on helpompaa elää ilman ehdottomuuksia. Lisääntynyt kokemus ihmisten käyttäytymisestä ja siihen liittyvien syiden ymmärtäminen oli erään haastateltavan kohdalla vaikuttanut suvaitsevaisuuden lisääntymiseen. Seuraavissa tekstiotteissa haastateltavat kertovat persoonallisuutensa muuttuneen kokemuksen ja oppimisen kautta.

H5 (Mies 70 v.)

”T: Miten semmonen yleinen ajatus teillä on siitä persoonallisuudesta, onko se niinku muuttunu tänne eläkeikaan asti kun mennään? Vai onko pysyny samanlaisena?

H: Kyllä varmaan muutosta on tullut sillä tavalla että mulla on niinku sopeutuvuus sillain että alkuunhan oli että ei sopeutunu kaikkien kanssa (T: Joo) ja nyt sopeutuu vaikka kenen kanssa.

T: Et se on niinku tullu lisää joo.

H: Niin että sillä tavalla on tullu semmosta kokemusta paljon ja (T: Niin) tää kokemus on mulle semmonen suuri asia

T: Joo, että sen kautta on sitte tullu muutosta?

H: Joo, kyllä.”

H1 (Mies 75 v.)

”H: Mielestäni oon, oon useimmiten rauhallinen, toki kyllä mulla nuorempana varsinkin niin, niin, tuota pinna palo. Mutta ei sekään saavuttanu mitään, mitään tämmösiä sanotaanko normaalikäyttäytymisen ylittäviä (T: Niin) tapahtumaketjuja että (T: Kyllä) autoa, autolla ajo esimerkiks niin kyllä mä nyt taaksepäin kattoon niin olin, olin tuota ärsyyntyvää tyyppiä (T: Niin) verrattuna mitä nyt osaa olla rauhallinen”

Kaksi haastateltavista mainitsi ikääntymisen vaikuttavan persoonallisuuden muutokseen. Ikääntyminen vaikutti persoonallisuuteen haastateltavien mukaan väsymisen ja heikentymisen muodossa: huolimattomuus oli lisääntynyt ja koko olemus heikentynyt.

H7 (Mies 90 v.)

”H: Sitä on, herkistynyt, (T: Joo) niin, että on pehmennyt. (T: Niin) Niin, että keljuttaa ihan että siis niin vähästä tulee tippa silmään. (T: Joo) Joo.

T: Osaakko sanoa että mistä se johtuu?

H: Että mistä? (T: Niin) No se johtuu siitä ku yleisesti kaikki heikkenee. (T: Niin) Siis koko olemus ja se käy hentosemmaks ja, ja hauraammaks.”

Kaksi haastateltavista koki joidenkin muiden kuin edellä mainittujen tekijöiden vaikuttaneen persoonallisuuden muutokseen. Muina syinä persoonallisuuden muutokselle mainittiin esimerkiksi ahdistavien asioiden käsittely ja hyväksyminen, avarakatseisuus ja kehityksessä mukana pysyminen, geenit ja perimä sekä se, kuinka pitkälle ne kantavat kehitystä. Tekstiotteessa haastateltava kertoo ahdistavien asioiden käsittelyn ja hyväksymisen merkityksestä persoonallisuuden muutokselle.

H2 (Nainen 69 v.)

”H: Mä niinkö sillä tavalla kävin läpi sitä kaikkee mitä nyt, (T: Niin) mitä siellä sisällä oli mitä mä en oikein koskaan ollu niinkö miettiny et mitä mun sisällä on (T: Joo) niin se tuli sillä tavalla et mä kirjoitin, mä aattelin, tai siis mä en aatellu mitään mä vaan annoin tulla kaiken näin vaan (...) sillä tavalla sit niinkö löysi ittensä kun anto tulla kaiken sen mikä sisällä oli kun ei ollu koskaan miettiny et mitä siellä sisällä on. (...) kun minusta tuntu et mä muutuin niin et mä sillä tavalla vähän vapauduin sitte et en oo ihan niin jännittävä, jännittävä (T: Joo) kun ennen olin”

POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää iäkkäiden henkilöiden kokemuksia persoonallisuudestaan ja sen pysyvyydestä ja muutoksesta elämänsä aikana. Tutkimus jakautui kolmeen osa-alueeseen: käsityksiin persoonallisuuden määritelmästä, kokemuksiin oman persoonallisuuden pysyvyydestä ja muutoksesta sekä pysyvyyteen ja muutokseen vaikuttavista tekijöistä.

Tutkimuksen päätulokset voidaan jakaa kolmeen osaan tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. Ensimmäinen persoonallisuuteen katsottiin kuuluvan yksilölliset ominaisuudet ja luonne, toiminta- ja käyttäytymistavat sekä suhtautumistavat asioihin ja ihmisiin. Toiseksi persoonallisuudessa koettiin sekä pysyvyyttä että muutosta. Muutosta koettiin kaikissa edellä mainituissa persoonallisuuden määritelmän osa-alueissa. Lisäksi haastateltavat kokivat muutosta ajattelutavoissa sekä henkisenä kasvuna. Pysyvyyttä koettiin etenkin luonteenpiirteissä, omilla ominaisuuksissa ja ajattelutavoissa. Tutkimuksessa havaittiin huomattavia eroja yksilöiden välillä. Osa haastateltavista koki persoonallisuutensa vahvasti pysyväksi, eräs vahvasti muuttuvaksi. Suuri osa haastateltavista näki persoonallisuutensa yhtä lailla pysyneen kuin muuttuneenkin: jotkin asiat olivat muuttuneet toisten pysyessä samanlaisina. Kolmanneksi persoonallisuuden pysyvyyttä selitettiin ympäristön omaa persoonallisuutta vahvistavalla vaikutuksella tai sillä, että omat ominaisuudet olivat olleet itsessä aina. Persoonallisuuden muutoksen nähtiin sen sijaan liittyvän lapsuuden kasvuympäristöön ja aikuisiän elämäntapahtumiin, lisääntyneeseen kokemukseen ja siitä oppimiseen sekä ikääntymiseen.

Haastateltavien antamat persoonallisuuden määritelmät sopivat hyvin yhteen Allportin (1951) muodostaman persoonallisuuden kokoavan määritelmän kanssa: haastateltavat kokivat persoonallisuuden muodostuvan henkilön ulkoisista ja sisäisistä tekijöistä, ja persoonallisuuden nähtiin selittävän ihmisten yksilöllisyyttä ja ainutlaatuisuutta sekä hänen toimintatapojaan. Haastateltavat kuvasivat persoonallisuuttaan usein persoonallisuuden piirteiden kautta. Yleisesti ottaen haastateltavilla vaikutti olevan varsin kattava käsitys persoonallisuudesta, vaikka osa haastateltavista koki persoonallisuuden määrittämisen vaikeaksi.

Tutkimuksen tulokset ja nykykäsitykset persoonallisuuden pysyvyydestä ja muutoksesta olivat yhdensuuntaisia. Kaikki haastateltavat kokivat persoonallisuudessaan sekä pysyvyyttä että muutosta ainakin joissakin persoonallisuuden osa-alueissa. Hookerin ja McAdamsin (2003) mallin mukainen

monitasoinen persoonallisuus, jossa tietyt persoonallisuuden osat ovat alttiimpia muutokselle kuin toiset, voi selittää persoonallisuuden muutoksen ja pysyvyyden samanaikaisia kokemuksia. Toisaalta sama henkilö saattoi kokea joidenkin luonteenpiirteiden muuttuneen ja toisten luonteenpiirteiden pysyneen samanlaisina, joten myös saman persoonallisuuden rakenteen sisällä yksilölliset polut muutoksessa ja pysyvyydessä ovat mahdollisia. Tutkimus antoi tukea aiemmille käsityksille siitä, että persoonallisuuden muutos vaihtelee yksilöittäin ja että muutos persoonallisuudessa on mahdollista koko elämän ajan (Maiden ym., 2003; Mroczek, Spiro & Griffin, 2006; Small ym., 2003; Specht ym., 2011). Haastateltavat ilmaisivat enemmän muutoksia lapsuus- ja nuoruusiässä kuin myöhemmissä elämänvaiheissa. Lapsuus- ja nuoruusaika onkin nähty persoonallisuuden muotoutumisen aikana, jolloin persoonallisuuden muutos on mahdollista ja todennäköistä (McCrae & Costa, 2003).

Tässä tutkimuksessa ei juuri esiintynyt Hännisen (2004) tutkimuksessaan havaitsemaa rauhoittumista ja lisääntyntä rohkeutta ikääntyneiden naisten persoonallisuudessa. Erot rauhoittumisessa voivat johtua erilaisista aineistoista ja haastateltavien tavoittamispaikoista: tämän tutkimuksen haastateltavissa oli sekä miehiä että naisia, suurin osa heistä eli varsin aktiivista elämää ja osa oli ollut vasta muutamia vuosia eläkkeellä. Lisääntynyt rohkeus voisi olla erityisesti naisille ominainen persoonallisuuden muutos. Tässä tutkimuksessa erityisesti yksi nainen koki muuttuneensa ujoina rohkeaksi elämänsä aikana. Ujous ja arkuus oli kuitenkin säilynyt muutamien haastateltavien kohdalla läpi elämän, joten rohkeuden lisääntyminen ei samassa määrin korostunut tässä tutkimuksessa verrattuna Hännisen tutkimukseen.

Tutkimuksessa löydetyt syyt persoonallisuuden pysyvyydelle ja muutokselle ovat yhdenmukaisia aiemman tutkimustiedon kanssa. Persoonallisuuden pysyvyyteen vaikuttivat haastateltavien mukaan ympäristötekijät ja persoonallisuuden synnynnäisyys, mitkä ovat myös aiemman tiedon mukaan merkittäviä persoonallisuuden pysyvyyden taustatekijöitä (Caspi & Roberts, 2001; Helson & Stewart, 1994; Nurmi ym., 2006). Haastateltavien nimeämät persoonallisuuden muutokseen vaikuttavat tekijät - ympäristön ja elämäntapahtumien vaikutus, lisääntynyt kokemus ja siitä oppiminen sekä ikääntyminen - vaikuttivat myös aiempien tutkimusten valossa persoonallisuuden muutokseen (Caspi & Roberts, 2001; Helson, Kwan ym., 2002; Mroczek, Spiro & Griffin, 2006). Haastateltavien mainitsema lisääntynyt kokemus ja siitä oppiminen persoonallisuuden muutoksen taustalla voi olla yhteydessä erääseen aiemman tiedon mukaiseen persoonallisuuden muutokseen vaikuttavaan tekijään: henkilön omaan aktiiviseen toimintaan (Caspi & Roberts, 2001; Mroczek, Almeida ym., 2006). Lisääntyvän kokemuksen kautta esimerkiksi elinympäristöön voidaan

suhtautua eri tavalla ja muokata näin omalla toiminnalla itseä ja/tai ympäristöä. Persoonallisuuden pysyvyydelle annettiin huomattavasti vähemmän syytä kuin persoonallisuuden muutokselle. Persoonallisuuden pysyvyys voitiin kokea itsestään selvänä asiana, jota ei tarvitse erityisemmin perustella. Syytä muutokselle voi olla helpompi nimetä, ja niitä alettiin haastatteluissa usein pohtia automaattisesti muutoksen toteamisen jälkeen.

Kehitysvaiheteorioiden näkemykset persoonallisuudesta ja sen muutoksesta ja pysyvyydestä saivat tutkimuksessa tukea. Haastateltavat käsittivät persoonallisuuden muutoksen muun muassa kehittymisenä, kokemuksen kautta tapahtuvana oppimisena ja ymmärryksen lisääntymisenä tai psyykkisenä kasvuna. Eriksonin (1963) teoriaan kuuluu myöhäisaikuisuuden minän integraatio tai epätoivo. Yleisesti ottaen haastateltavat vaikuttivat hyväksyvän eletyn elämänsä ja olevan tyytyväisiä nykyiseen elämänvaiheeseensa. Osa haastateltavista ei vaikuttanut kuitenkaan vielä saavuttaneen minän integraatiota: he katuiivat joitakin elämänsä päätöksiä ja olisivat halunneet palata ajassa taaksepäin ja elää elämänsä eri tavalla. Minän integraation saavuttaneet haastateltavat ilmaisivat esimerkiksi hyväksyvänsä oman rajallisen elinaikansa sekä olevansa tyytyväisiä nykyiseen eläkeaikaan ja siihen, että ikää on tullut lisää. Eräs haastateltava kertoi lähtevänsä täältä juhlien sitten, kun hän kuolee: häneltä ei ole jäänyt mitään elämättä.

Kokemusta tutkittaessa tavoitteena ei ole tehdä universaaleja yleistyksiä, vaan pyrkimyksenä on ymmärtää ihmisten merkitysmaailmaa (Laine, 2001). Tämän tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää koskemaan muita iäkkäitä henkilöitä, vaikka yksilön kokemus voi paljastaa jotain yleistä yhteisönsä jäsenistä. Tutkimuksessa haastateltiin yhtätoista henkilöä, jotka olivat keskimäärin melko korkeasti koulutettuja, ja he osallistuivat aktiivisesti ainakin ikääntyvien yliopiston tai NNKY:n toimintaan. Nämä heitä yhdistävät seikat vaikuttivat mahdollisesti haastatteluaineiston sisältöön: jos haastateltavat olisivat olleet muuta kautta tavoitettuja, aineistosta olisi voinut tulla kovin erilainen. Aineistoa arvioitaessa täytyy myös huomioida, että vapaaehtoisesti haastateltaviksi suostuneet henkilöt saattoivat erota jollain tavoin esimerkiksi persoonallisuudeltaan niistä, jotka eivät halunneet osallistua haastatteluun. Tutkimukseen osallistuneet erosivat keskenään esimerkiksi persoonallisuuden käsitteen ymmärtämisessä ja tuottamisessa: osalle persoonallisuus aihealueena oli kovin vieras, mutta he halusivat silti osallistua tutkimukseen. Kaiken kaikkiaan aineisto oli monipuolinen ja haastateltavat muodostivat varsin heterogeenisen joukon.

Fenomenologiseen tutkimukseen liittyy sulkeistaminen, jossa tutkija pyrkii tunnistamaan etukäteisoletuksensa ja irtautumaan niistä mahdollisimman hyvin (Perttula, 2008). Koin

onnistuneeni sulkeistamisessa suhteellisen hyvin, vaikka sen onnistumista on vaikea arvioida, ja uskon haastateltavien oman äänen säilyneen tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkijana pyrin olemaan haastattelutilanteessa mahdollisimman neutraali ja vähän johdattelleva. On kuitenkin mahdollista, että tausta-asenteeni siitä, että ”kaikki on mahdollista”, vaikutti haastateltaviin: pyrin aina kysymään sekä persoonallisuuden muutoksesta ja pysyvyydestä, jotta en johdattelisi kertomaan enemmän jommastakummasta. Tapani kysyä erikseen molemmista johti mahdollisesti haastateltavat keksimään sekä pysyneitä että muuttuneita asioita persoonallisuudessa tutkijan miellyttämiseksi, vaikka he eivät muuten olisi niitä tuoneet esille. En kuitenkaan usko, että tutkimuksen tulokset vääristyivät tämän mahdollisen ”johdattelun” takia. Vaikka haastateltavat olisivat pyrkineet miellyttämään minua vastauksillaan, koin että he halusivat vilpittömästi auttaa minua tutkimuksessani ja antaa siten mahdollisimman rehelliset ja omasta mielestään todenmukaiset vastaukset kysymyksiini.

Osa haastateltavista koki persoonallisuuden sanallisen määritelmän tuottamisen vaikeaksi. Haastateltavilla oli persoonallisuudesta mahdollisesti monipuolisempi kuva kuin he osasivat tai halusivat haastattelutilanteessa ilmaista. Vaikka pyrin luomaan haastattelutilanteen mahdollisimman turvalliseksi ja positiiviseksi kokemukseksi, osa haastateltavista suhtautui minuun mahdollisesti asiantuntijana persoonallisuutta koskien. Tästä voi johtua se, että omaa käsitystä ei uskallettu kunnolla tuoda esiin väärän vastauksen pelossa. Kysymykseni persoonallisuuden määritelmästä voitiin myös kokea ”tenttaamisena”.

Tutkimuksen analyysimenetelmänä oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi, 2003). Fenomenologisen tutkimuksen lähtökohtiin sopien aineistolähtöisessä analyysissä aikaisempi tieto ja teoriat vaikuttavat analyysin toteuttamiseen ja lopputulokseen mahdollisimman vähän. Tästä johtuen aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopi tutkimukseen teorialähtöistä tai teoriaohjaavaa analyysiä paremmin (Tuomi & Sarajärvi, 2003). Sisällönanalyysin eri vaiheiden toteuttaminen selkeytti analyysin etenemistä, ja analyysissä muodostettujen luokkien avulla ilmiö ja aineisto jäsentyivät selkeäksi kokonaisuudeksi. Kiinnitin analyysin eri vaiheissa erityisesti huomiota siihen, että tehdyt tulkinnat vastasivat haastateltavien alkuperäistä ilmaisua, ja palasin analyysin joka vaiheissa takaisin alkuperäiseen litteroituun aineistoon. Sisällönanalyysin tueksi muodostetut käsitekartat auttoivat hahmottamaan kunkin haastateltavan kokemusten kokonaisuutta.

Sisällönanalyysin suorittamiseen liittyy joitakin heikkouksia. Aineistonkeruuvaiheessa saadun tiedon laatu riippuu osittain tutkijasta sekä siitä, kuinka hyvin hän on tavoittanut tutkittavan ilmiön

(Latvala & Vanhanen-Nuutinen, 2001). Sisällönanalyysissä aineisto saadaan järjestettyä, ja ilmiön kuvaaminen onnistuu sisällönanalyysin avulla, mutta johtopäätösten tekoon ei ole olemassa erityisiä ohjeita. Analyysiprosessissa tutkijan vaikutus on suuri: hänestä riippuu paljon se, millainen luokittelujärjestelmä analyysivaiheessa luodaan, sillä sisällönanalyysin suorittamiseen ei ole olemassa yksityiskohtaisia sääntöjä (Tuomi & Sarajärvi, 2003). Toteutin sisällönanalyysiä ensimmäistä kertaa, joten kokemuksen puute vaikutti mahdollisesti analyysin suorittamiseen, vaikka en kohdannutkaan analyysin teossa suurempia ongelmia.

Tutkimuksen aineisto saatiin retrospektion avulla: iäkkäät henkilöt muistelivat elettyä elämäänsä jälkikäteen. Itsearviointi voi olla McCraen ja Costan (2003) mukaan paras tapa tutkia persoonallisuutta, jos tutkittava on rehellinen itselleen ja tutkijalle: kukaan muu tuskin osaa häntä paremmin kertoa, nauttiiko hän esimerkiksi todella jonkin asian tekemisestä. Ihmisten muistellessa jälkikäteen elämäänsä arviot persoonallisuuden pysyvyydestä ja muutoksesta ovat kuitenkin tutkittavan muistin ja senhetkisten tulkintojen varassa (McCrae & Costa, 2003). On tärkeää tutkia lisää retrospektiivisten tutkimusten tulosten vastaavuutta muilla menetelmillä saatuihin tuloksiin. Tutkimuksen tavoitteen kannalta haastattelu aineistonkeruumenetelmänä oli joka tapauksessa tarkoituksenmukaisin: ”objektiivisen” tiedon tuottamista tärkeämpänä tutkimuksessa pidettiin iäkkäiden henkilöiden kokemusten tavoittamista.

Persoonallisuuden muutosta ja pysyvyyttä on tutkittu pääosin kvantitatiivisilla tutkimusmenetelmillä. Pelkästään henkilöiden kokemukseen keskittyen olisikin vaikea saavuttaa kaikkea tarvittavaa tietoa persoonallisuuden muutoksesta ja pysyvyydestä. Kvantitatiivisissa tutkimuksissa henkilöiden omat kokemukset voivat kuitenkin jäädä tunnistamatta, joten laadulliset kokemuksen tutkimukset ovat tärkeä lisä persoonallisuuden tutkimusten joukkoon. Tällaisia tutkimuksia on tehty varsin vähän, joten tämä tutkimus antoi arvokasta tietoa iäkkäiden henkilöiden persoonallisuuden kokemisesta kokonaisuutena. Monissa tutkimuksissa keskitytään esimerkiksi tarkastelemaan viiden suuren persoonallisuuden piirteen (McCrae & Costa, 2003) mukaisesti piirteitä erikseen, jolloin kadotetaan henkilön kokonaisvaltainen kokemus persoonallisuudestaan. Näen tämän tutkimuksen vahvuutena erityisesti sen, että henkilöiden persoonallisuuden kokemusta tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti. Kokonaisuutta tarkastelemalla saadaan tietoa esimerkiksi persoonallisuudessa muuttuneiden ja pysyneiden asioiden suhteesta: kokeeko henkilö enemmän persoonallisuuden muutosta vai pysyvyyttä vai kokeeko hän niitä yhtä paljon, ja kuinka runsaasti henkilö mainitsee persoonallisuudessa pysyneitä ja muuttuneita asioita.

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää jossain määrin käytäntöön. Tutkimuksen mukaan muutos persoonallisuudessa on mahdollista eri ikävaiheissa ja omaa persoonallisuutta on jossain määrin mahdollista muuttaa. Näitä tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi auttamalla sellaisia henkilöitä, jotka haluavat muuttaa jotain omassa persoonallisuudessaan. Tämä tutkimus antaa heille tietoa siitä, mistä persoonallisuudeltaan muuttuneiden henkilöiden muutosprosessi on lähtenyt ja mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet. Ympäristötekijät ja elämäntapahtumat vaikuttavat tulosten mukaan persoonallisuuden muutokseen sekä lapsuusaikana että myöhemmissä elämänvaiheissa, joten ympäristöön vaikuttamalla voi mahdollisesti edesauttaa muutosta persoonallisuudessa. Tutkimuksen tuloksia voitaisiin myös hyödyntää lisäämällä ikääntyneiden ihmisten parissa työskentelevien ihmisten tai ikääntyneiden ihmisten omaisten tietoa myöhäisaikuisuuden persoonallisuudesta. Tutkimus ei antanut tukea hieman vanhentuneelle, mutta arkielämässä vielä osittain elävälle käsitykselle vanhusten tietynlaisista persoonallisuustyypeistä, esimerkiksi itsepäisistä vanhuksista (Perlmutter & Hall, 1985). Tällaisten virheellisten käsitysten oikaiseminen ja ikääntyneiden ihmisten yksilöllisyyden korostaminen olisi uskoakseni kaikkien osapuolten kannalta parasta ja johtaisi ikääntyneiden ihmisten parempaan kohtaamiseen ja kuulemiseen.

Tutkimukseen osallistuminen edesauttoi mahdollisesti haasteltavien itsereflektiota. Osa haastateltavista ei ollut pohtinut paljonkaan omaa persoonallisuuttaan elämänsä aikana, ja haastattelu kannusti heitä mahdollisesti itsensä ja elämänsä syvällisempään pohtimiseen. Tällainen pohdiskelu voi johtaa myös Eriksonin (1963) teorian mukaiseen myöhäisaikuisuuden ikävaiheeseen kuuluvaan minän integraatioon. Oman persoonallisuuden pohtiminen elämän aikana voisi olla ikääntyneille ihmisille oiva väline itsensä tutkiskeluun, parempaan itseymmärrykseen sekä sitä kautta hyvinvoinnin lisääntymiseen.

Jatkossa kokemuksen tutkimuksia olisi syytä toteuttaa laajemmassa mittakaavassa ja edustavilla otoksilla, jotta persoonallisuuden kokemisesta saataisiin yleistettävämpää tietoa. Persoonallisuuden kokemusta tulisi tutkia kokonaisuutena, jotta saataisiin enemmän tietoa kokonaisvaltaisesta persoonallisuuden kokemisesta. Tämä tutkimus antoi tietoa siitä, minkälaisia mahdollisia polkuja persoonallisuuden pysyvyyden ja muutoksen kannalta ihmisten elämässä voi olla. Tutkimuksen pienestä otoskoosta johtuen on kuitenkin mahdotonta arvioida sitä, kuinka yleisiä havaitut tapaukset ovat aineiston ulkopuolella. Tutkittaessa persoonallisuutta pitkittäistutkimuksina sekä kvantitatiivisella että kvalitatiivisella otteella voitaisiin saada yleistettävää, luotettavaa ja monipuolista tietoa persoonallisuudesta ja sen kokemisesta. Haastattelin tutkimusta varten kahta pariskuntaa, ja heidän kohdallaan mieleeni tuli, kuinka hedelmällistä olisi haastatella heitä vielä

toistensa persoonallisuuksista. Tällaiset läheisten ihmisten haastattelut haastateltavan itsensä lisäksi toisivat heidän kokemuksiinsa ja jälkikäteen muisteluunsa lisää luotettavuutta. Jatkossa persoonallisuuden kokemusta tutkittaessa voisi olla hyödyllistä tarkastella myös henkilön läheisten kokemuksia kyseisen henkilön persoonallisuuden kehityksestä elämän aikana ja vertailla sitä, miten henkilön omat ja hänen läheistensä kokemukset suhteutuvat toisiinsa.

Tämän tutkimuksen tärkein tavoite oli tutkia persoonallisuuden muutosta ja pysyvyyttä hieman erilaisesta näkökulmasta kvantitatiivisten persoonallisuuden tutkimusten ohella: tutkimuksessa keskityttiin tutkimaan iäkkäiden henkilöiden omaa, kokonaisvaltaista kokemusta persoonallisuudestaan. Tutkimuksen mukaan persoonallisuuden eri osissa koetaan monipuolisesti sekä pysyvyyttä että muutosta yhtä aikaa. On tärkeää tutkia persoonallisuutta ja sen muutosta ja pysyvyyttä kaikissa ihmisen eri ikävaiheissa, jotta ymmärrettäisiin entistä paremmin esimerkiksi persoonallisuuden pysyvyyden ja muutoksen syitä sekä sitä, miten persoonallisuus muuttuu ikääntyessä. Persoonallisuutta on tutkittu iäkkäillä henkilöillä vain vähän, ja tutkimus pyrki täyttämään tätä aukkoa persoonallisuuden tutkimuksen kentällä.

LÄHTEET

Allemand, M., Zimprich, D. & Hendriks, J. A. A. (2008). Age differences in five personality domains across the life span. *Developmental Psychology*, 44, 758–770.

Allport, G. W. (1951). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Holt.

Ardelt, M. (2000). Still stable after all these years? Personality stability theory revisited. *Social Psychology Quarterly*, 63, 392–405.

Caspi, A. & Roberts, B. W. (2001). Personality development across the life course: The argument for change and continuity. *Psychological Inquiry*, 12, 49–66

Clausen, J. A. & Jones, C. J. (1998). Predicting personality stability across the life span: The role of competence and work and family commitments. *Journal of Adult Development*. 5, 73–83.

Costa, P. T. Jr. & McCrae, R. R. (1994). Set like plaster? Evidence for the stability of adult personality. Teoksessa Heatherton, T. F. & Weinberger, J. L. (toim.), *Can personality change?* (s. 21–40). Washington DC: American Psychological Association.

Erber, J. T. (2010). *Aging and older adulthood* (2. painos). Malden: Wiley-Blackwell.

Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2. painos). New York: Norton.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.

Erikson, E. H. (1978). Reflections on Dr. Borg's life cycle. Teoksessa Erikson, E. H. (toim.), *Adulthood: Essays* (s. 1–31). New York: Norton.

Erikson, E. H. (1994). *Identity and the life cycle* (uusintapainos). New York: Norton.

Fleeson, W. (2004). Moving personality beyond the person-situation debate: The challenge and the opportunity of within-person variability. *Current Directions in Psychological Science*, 13, 83–87.

- Fleeson, W. & Heckhausen, J. (1997). More or less “me” in past, present and future: Perceived lifetime personality during adulthood. *Psychology and Aging*, 12, 125–136
- Fleeson, W. & Jolley, S. (2006). A proposed theory of the adult development of intraindividual variability in trait-manifesting behavior. Teoksessa Mroczek, D. K. & Little, T. D. (toim.), *Handbook of personality development* (s. 41–59). Mahwah, New Jersey: Erlbaum.
- Havighurst, R. J. (1955). *Human development and education* (uusintapainos). New York: Longman.
- Helson, R., Jones, C. & Kwan, V. S. Y. (2002). Personality change over 40 years of adulthood: Hierarchical linear modeling analyses of two longitudinal samples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 752–766.
- Helson, R., Kwan, V. S. Y., John, O. P. & Jones, C. (2002). The growing evidence for personality change in adulthood: Findings from research with personality inventories. *Journal of Research in Personality*, 36, 287–306.
- Helson, R. & Stewart, A. (1994) Personality change in adulthood. Teoksessa Heatherton, T. F. & Weinberger, J. L. (toim.), *Can personality change?* (s. 201–225). Washington DC: American Psychological Association.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hooker, K. & McAdams, D. P. (2003). Personality reconsidered: A new agenda for aging research. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 58, 296–304.
- Hänninen, K. (2004). ”*Kuori se vaan muuttuu, mutta muuten pysyy samana*” -ikäntyneiden kokemuksia persoonallisuuden muotoutumisesta nuoruudesta vanhuuteen. Jyväskylän yliopisto. Psykologian pro gradu -tutkielma.
- Jung, C. G. (1991). *Kohti totuutta: Poleemisia esseitä*. Helsinki: WSOY.

Laine, T. (2001). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 3. painos (s. 28–45). Jyväskylä: PS-kustannus.

Latvala, E. & Vanhanen-Nuutinen, L. (2001). Laadullisen hoitotieteen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, S. & Nikkonen, M. (toim.), *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä* (s. 21–43). Helsinki: WSOY.

Lehtomaa, M. (2008). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.), *Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*, 3. painos (s. 163–194). Tampere: Lapin yliopistokustannus.

Levinson, D. J. (1979). *The seasons of a man's life*. New York: Knopf.

Maiden, R. J., Peterson, S. A., Caya, M. & Hayslip B. Jr. (2003). Personality changes in the old-old: A longitudinal study. *Journal of Adult Development*, 10, 31–39.

Martin, P., Long, M. V. & Poon, L. W. (2002). Age changes and differences in personality traits and states of the old and very old. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 57, 144–152.

McAdams, D. P. & Olson, B. D. (2010). Personality development: Continuity and change over the life course. *Annual Review of Psychology*, 61, 517–542.

McCrae, R. R. & Costa, P. T. Jr. (2003). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective* (2. painos). New York: Guilford.

Metsäpelto, R-L. & Rantanen, J. (2009). Persoonallisuuden piirteet ihmisten samanlaisuuden ja erilaisuuden kuvaajina. Teoksessa Metsäpelto, R-L. & Feldt, T. (toim.), *Meitä on moneksi: Persoonallisuuden psykologiset perusteet* (s. 71–90). Jyväskylä: PS-kustannus.

Miner-Rubino, K., Winter, D. G. & Stewart, A. J. (2004). Gender, social class, and the subjective experience of aging: Self-perceived personality change from early adulthood to late midlife. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 1599–1610.

- Mroczek, D. K. & Spiro, A. III, (2003). Modeling intraindividual change in personality traits: Findings from the normative aging study. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 58, 153–165.
- Mroczek, D. K., Almeida, D. M., Spiro, A. III, & Pafford, C. (2006). Modeling intraindividual stability and change in personality. Teoksessa Mroczek, D. K. & Little, T. D. (toim.), *Handbook of personality development* (s. 163–180). Mahwah, New Jersey: Erlbaum.
- Mroczek, D. K., Spiro, A. III, & Griffin, P. W. (2006). Personality and aging. Teoksessa Birren, J. E. & Schaie, K. W. (toim.), *Handbook of the psychology of aging*, 6. painos (s. 363–377). Boston: Elsevier.
- Nurmi, J.-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2006). *Ihmisen psykologinen kehitys*. Helsinki: WSOY.
- Perttula, J. (2008). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.), *Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*, 3.painos (s. 115–162). Tampere: Lapin yliopistokustannus.
- Perlmutter, M. & Hall, E. (1985). *Adult development and aging*. New York: Wiley.
- Pulkkinen, L. (1995). Persoonallisuuden kehitys lapsuudesta aikuisuuteen. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M., & Lyytinen, H. (toim.), *Näkökulmia kehityspsykologiaan: Kehitys kontekstissaan* (s. 297–310). Helsinki: WSOY.
- Roberts, B. W. & DeVecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 126, 3–25.
- Roberts, B. W., Walton, K. E. & Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 132, 1–25.

- Roberts, B. W., Wood, D. & Caspi, A. (2008). The development of personality traits in adulthood. Teoksessa John, O. P., Robins, R. W. & Pervin, L. A. (toim.), *Handbook of personality: Theory and research*, 3. painos (s. 375–398). New York: Guilford.
- Ruth, J-E. (1995). Persoonallisuuden kehitys vanhuudessa. Teoksessa Lyytinen, P., Korhonen, M., & Lyytinen, H. (toim.), *Näkökulmia kehityspsykologiaan: Kehitys kontekstissaan* (s. 440–453). Helsinki: WSOY.
- Ruth, J-E. & Ruoppila, I. (1983). Psykkiset vanhenemismuutokset ja vanhuuden kokeminen. Teoksessa Ruth, J. E. & Heikkinen, E. (toim.), *Vanhuus Suomessa* (s. 154–196). Espoo: Weilin + Göös.
- Saarenheimo, M. (2003). *Vanhuus ja mielenterveys: Arkielämän näkökulma*. Helsinki: WSOY.
- Small, B. J., Hertzog, C., Hultsch, D. F. & Dixon, R. A. (2003). Stability and change in adult personality over 6 years: Findings from the Victoria longitudinal study. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 58, 166–176.
- Specht, J., Egloff, B., & Schmukle, S. C. (2011). Stability and change of personality across the life course: The impact of age and major life events on mean-level and rank-order stability of the big five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 862–882.
- Stuart-Hamilton, I. (2003). *Vanhenemisen psykologia* (2. painos). Kuopio: UNIpress.
- Terracciano, A., McCrae, R. R. & Costa, P. T. Jr. (2009). Intra-individual change in personality stability and age. *Journal of Research in Personality*, 44, 31–37.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Uotinen, V., Suutama, T., & Raitanen, T. (2004). Persoonallisuuspsykologian näkökulmia ikääntymiseen. Teoksessa Raitanen, T., Hänninen, T., Pajunen, H. & Suutama, T. (toim.), *Geropsykologia: Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia* (s. 109–131). Porvoo: WSOY.

Weinberger, J. L. (1994). Can personality change? Teoksessa Heatherton, T. F. & Weinberger, J. L. (toim.), *Can personality change?* (s. 333–350). Washington DC: American Psychological Association.

Åhlberg, M. (2001). Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I: Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s. 59–68). Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITE 1

Haastattelurunko

1. **Taustatiedot:** Syntymävuosi, koulutus, ammatti

2. **Persoonallisuus käsitteenä**

- Mitä teidän mielestänne tarkoitetaan persoonallisuudella? Mitä persoonallisuuteen kuuluu?
- Käsitteen määrittelyä ja tarkennusta yhdessä
- Haluan kuulla teidän kokemuksenne persoonallisuudestanne, tärkeää ei ole, muistatteko edellä mainitut määritelmät

3. **Persoonallisuus elämän aikana**

1. Lapsuus ja nuoruus

- Minkälainen olitte persoonallisuudeltanne lapsena ja nuorena?
- Mitä merkittäviä elämäntapahtumia kuuluu lapsuus- ja nuoruusaikaanne?

2. Aikuisuus, työssäoloaika

- Minkälainen olitte persoonallisuudeltanne aikuisiässä kun olitte työelämässä?
- Mitä merkittäviä elämäntapahtumia sijoittuu aikuisuus/työssäoloaikaan?
- Jos verrataan aikuisuusaikaa nuoruuteen ja lapsuuteen, tuleeko mieleenne asioita itsessänne, jotka pysyivät samana? Entä mitkä asiat muuttuivat? Mistä muutokset johtuivat?

3. Aikuisuus, eläke aika

- Minkälainen olette olleet persoonallisuudeltanne nyt eläkeiässä?
- Mitä merkittäviä elämäntapahtumia on tapahtunut eläkeaikana?
- Jos verrataan eläkeaikaa aikaisempiin elämänvaiheisiin, millä tavalla olette muuttuneet persoonallisuudeltanne? Mitkä asiat ovat pysyneet samana? Mistä muutokset johtuivat?

4. **Persoonallisuuden muutos ja pysyvyys – kokoavasti**

- Miten yleisesti ottaen koette persoonallisuutenne elämänne aikana, mitkä asiat ovat pysyneet samanlaisina ja mitkä asiat ovat muuttuneet?
- Osaatteko sanoa, mistä muutokset johtuvat?

LIITE 2

Haastattelupyyntö

Olen Kati Rinne ja olen psykologian opiskelija Jyväskylän yliopistossa. Teen gradututkimusta iäkkäiden henkilöiden persoonallisuuden pysyvyydestä ja muutoksesta elämänkaaren aikana. Minua kiinnostaa kuulla Teidän kokemuksenne omasta persoonallisuudestanne elämän aikana, mitkä asiat ovat pysyneet samanlaisina ja mitkä asiat ovat mahdollisesti muuttuneet. Etsin tutkimukseeni haastateltavia, joilla olisi kokemusta myös eläkkeellä oloajasta. Toivon, että voisin haastatella Teitä lähiaikoina. Haastattelu on vapaamuotoinen keskusteluhetki ja kestää reilun tunnin.

Haastattelupaikan voitte valita itse ja haastattelu on luonnollisesti luottamuksellinen. Osallistuminen ei vaadi mitään erityistä tietoa, olen kiinnostunut Teidän kokemuksestanne.

Jos vastaatte haastattelupyyntööni kyllä, otan Teihin yhteyttä puhelimitse ja voimme sopia haastatteluajankohdasta. Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista, myöntävä vastaus ei sido mihinkään ja voimme keskustella vielä puhelimesta osallistumisesta ja mahdollisista kysymyksistä. Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksestani. Toivottavasti haluatte osallistua tutkimukseen, se on tärkeää minulle ja tutkimukselleni!

Kiitos jo etukäteen!

Kati Rinne

Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos

kati.n.rinne@jyu.fi

XXX-XXXXXXX

Suostun haastateltavaksi: _____ kyllä _____ ei _____
(Ympyröi vaihtoehto)

Nimenne: _____

Puhelinnumeronne: _____

LIITE 3

Esimerkki käsittekartasta

H3 (Nainen 70v.)

